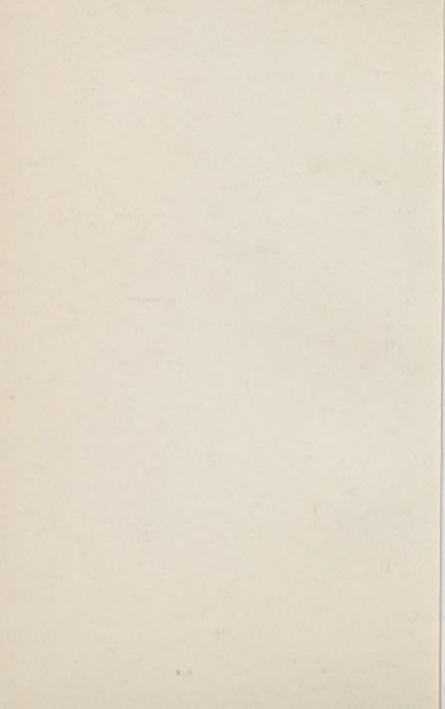

KUN BÉLA

BORSÁNYI GYÖRGY

KUN BÉLA

ÉLETEK ÉS KOROK

SZERKESZTI: H. BALÁZS ÉVA

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

BORSÁNYI GYÖRGY

520679

KUN BÉLA

AKADÉMIAI KIADÓ,

BUDAPEST 1974

500212

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtári 398 / 1975

Összkiadás: ISBN 963 05 0433 2

A kötet száma: ISBN 963 05 0443 X

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1974,
Borsányi György

Printed in Hungary

AZ INDULÁS

Kun Béla neve megtalálható minden valamirevaló lexikonban; utcák, terek, iskolák, örökítik meg. Veteránok, ha úttörőgyerekeknek mesélnek a régi harcokról, büszkén hajtogatják: az ő katonái voltak tizenkilencben. Szovjet kisvárosok lelkes helytörténészei bizonygatják: itt is járt, ott is beszélt. Már életében legendák keltek szárnyra róla.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom emelte őt ki a mindennapi emberek sokaságából, a forradalom, melynek hívó szavát a magyarok közül elsőként hallotta meg. Ő volt az első azok közül, aki Lenin eszméjében keresték — és találták meg — a választ a magyar törté-

nelem sorskérdéseire. És mert ezek az eszmék tartalmazták az egyedüli helyes alternatívát, tevékenysége történelemformáló erővé vált. Ezért visszhangozták szavait azok a százezrek, akik az ő vezetése alatt mozdították ki sarkaiból az országot.

A küzdelem volt életeleme, a nyugalom idegen volt tőle. Mindig szenvedéllyel tette, amit tett. És cselekedetei nyomán, szenvedélyek gyúltak, amelyek parazsa ma sem húnyt ki teljesen. Életútja átvezet országhatárokon. Internationalista volt, aki tudta: bárhol harcol, a magyar dolgozók harcát is vívja.

* * *

Kun Béla 1886. február 20-án született egy Szilágy megyei kis falu-

ban, Lelén. Születésének évében találja fel Benz és Daimler az automobilt; a párizsi világkiállításra készülve, ekkor kezdik el az Eiffel-torony építését. Az Amerikai Egyesült Államokban a nyolcórás munkaidőért tüntetnek a munkások és az orosz rendőrség kartotékot nyit egy Vlagyimir Uljánov nevű diákról. Ám ezek az események nem jutnak el az Ére, e „nagy, álmos, furcsa árok” partjára. Félreeső zuga a világnak a hely, ahol a Kun család él. Kun Béla apja jegyző Lelén, majd Szilágycsehiben. Nehéz természetű, zsörtölődő ember, aki nem veti meg az alkoholt, nem kevés szenvedést okozva ezzel feleségének és a három gyereknek (Bélának egy húga és egy öccse van). Mindazonáltal igyekszik gyermekeit tisztességesen,

anyagi lehetőségeinek és a társadalmi tradícióknak megfelelően neveltetni. A család később Kolozsvárra kerül, ahol az apa szerény tisztviselői egzisztenciával, egy kataszteri írnoki állással rendelkezik. Kun Béla gyermekkorát Szilágycsehiben töltötte el. Gimnáziumi tanulmányait a haladó szelleméről híres, Ady által megénekelte zilahi gimnáziumban kezdte, majd Kolozsváron folytatta. Nem tartozott az eminensek közé. Érdeklődése csapongott; a botanika és az irodalom voltak kedvenc tantárgyai. Irodalmi ambíciók fűtötték, amelyek sikeres önképzőköri dolgozatokban nyertek formát, de naivitás volna a kolozsvári kisdiák írásaiban a majdani forradalmár „ideológiai oroszlámkörmeit” keresni. Életútja arra sem szorul, hogy a politikai

indulást antedatáljuk. Bármilyen büszke is volt Kun Béla a későbbiekben arra, hogy 1902-től, 16 éves korától a szociáldemokrata párt tagja, a történetíró ennek a ténynek nem tulajdoníthat túlzott jelentőséget. Se szeri, se száma azoknak, akik tizenhat évesen, a *Bögöly* vagy az *Apák és fiúk* elolvasása után elhatározzák, hogy életüket a forradalomnak szentelik, ám harmincéves korukra jámbor, templomjáró családapák lesznek.

Az érettségi után — apja kívánságára — beiratkozik a kolozsvári egyetem jogi fakultására. De a pedáns jogtudomány éppúgy nem vonzza, mint a hozzátartozó perspektíva, a Ferenc József-i Magyarország típus-karrierje: ügyvédbojtárnak, majd ügyvédnek lenni, földbirtokok, bankok és szatócsok pereskedésén szép

lassan meggazdagodni... Nem erre vágyik a lobogó sörényű ifjú, aki már középiskolás korában nyomtatásban megjelent, saját aláírású cikkeket dughatott irigykedő diáktársai orra alá, betéve tudta csodált példaképének, Ady Endrének verseit és tizenhat éves fejjel a *Kapital* nehéz veretű német mondataival birkózott. Két nagy szerelme — az irodalom és a politika — már ekkor rabul ejti, hogy majd végigkísérje egész további életén.

Az irodalom és politika természetes találkozóhelye az újság. Nem is kérdés számára a pályaválasztás. Írni, megjelentetni, befolyást gyakorolni a közvéleményre, beleszólni dolgok folyásába, kivont karddal állni a közéletben — van-e ennél vonzóbb hivatás?

A kezdő újságíró — kiváltképp egy kisvárosban — nemigen válogathat a lapok között. A *Kolozsvári Friss Újság*, amely elsőként alkalmazza, nem tartozik az országos jelentőségű sajtóorgánumok közé. Krajcáros kis lapocska ez, egész „szerkesztősége” elfér az Újhelyi-féle papírkereskedés hátsó udvari helyiségében. De mégiscsak újság, amely rendszeresen hét—nyolcezer példányban jelenik meg, és hasábjain a 48-as eszmék pezsdítik a nyájas olvasó ellenzékiiségét.

Mert mi más is lehetne egy Petőfin, Heinén, Stendhalon felnőtt Ady-rajongó fiatalember, mint ellenzéki, még hozzá a legszélsőbb, legradikálisabb szárnyon? Megjelenése, öltözéke már messziről közli a világgal: ez az ifjú nemet mond a

fennálló rendnek, a „beérkezettek” világának. Nagy karimájú kalapja, rikító, vörös csokornyakkendője, bajusztalansága a századforduló Kolozsvárján pontosan azt jelenti, mint napjaink hosszú hajú, szakállas fiataljainak kétes tisztaságú farmernadrágja. A New York kávéházban (hogy is nevezhetnék másként az irodalmi kávéházat?) csakhamar megtalálja törzsasztalát a helyi újságírók, rendőrségi fogalmazók és irodalombarát aranyifjak között. Csípős megjegyzéseivel, a „tekintélyek” iránti tiszteletlenségével gyorsan eléri, hogy nevét a „hírhedt” jelzővel kezdi emlegetni.

1906 tavaszán Kun Béla Nagyváradra kerül. A *Szabadság*, majd az *Előre* című lapnál tölti újságíró tanulóéveit. Városházi riporter, tördelőszerkesztő, minde-

nes — mint minden kezdő, aki a lapnál éjjel-nappal dolgozik, anélkül, hogy annak politikai arculatára valamilyen hatással lehetne. (A *Szabadság* történetesen konzervatív, kormánypárti lap. A korabeli sajtó- és politikai viszonyok közepette Kun Béla ettől még nyugodtan lehetett szélsőséges ellenzéki.) Már van sajtópere is, ami nélkül vérbeli újságíró el sem képzelhető: 300 korona pénzbüntetésre ítélik. Sőt, politikai töltetű utcai verekedésbe keveredik: egy Nógrádi Gyula nevű hírlapíró revolverrel támad rá. Az izgalmat azután pezsgővel öblíti le barátja — későbbi ellenfele — Göndör Ferenc társaságában.

Az érvényesülés útjai az idő tájt is Budapestre vezettek. Kun Béla a kor legszínvonalasabb lapja, a *Budapesti*

Napló szerkesztőségébe kerül. Mindössze 21 éves — érthető, hogy meglehetősen szerény munkát bízna rá, a „Vegyes” rovat összeállítását. Ám mielőtt kibontaná szárnyait, megmutatná a világnak, mi van a tarsolyában, meg kell válnia a laptól. A szerkesztőségi szobát fel kell cserélni — a kolozsvári államfogház cellájával . . .

Kun Béla ugyanis már húszéves korában több volt, mint egyszerű bohém, intranzigens értelmiségi. Már kolozsvári újságíró korában kapcsolatba került a szociáldemokrata mozgalommal. A munkásélet hétköznapijairól írt cikke nem rutin feladat — hitvallás volt a legradikálisabb ellenzékiesség, a szocializmus mellett. Az SZDP helyi vezetői felfigyeltek az agilis fiatalemberre, akiről csak-

hamar kiderült, hogy nemcsak tehetséges újságíró, de lebilincselő hatású szónok is.

A kolozsvári építőmunkások sztrájkjáról — amelynek során a rendőrök egy munkást halálra sebeztek — lángoló cikket ír. E miatt ítéli a kolozsvári esküdt-bíróság hathónapi államfogházra. A véletlen különös fintora, hogy büntetését egy zárkában tölti a szlovák fasiszták későbbi vezérével, Hlinka Andrással, akit „nemzetellenes izgatás” miatt börtönöztek be.

Ekkor már számon tartják őt a szociáldemokrata párt központjában is. Buchinger Manó már régebbről ismeri: valahányszor Kolozsvárra megy, sose felejt valamilyen nehezen hozzáférhető könyvet vinni a tudásszomjas ifjúnak. A Szocialista Diákszervezet — melynek vezető-

ségében megtaláljuk Vágó Bélát, Vántus Károlyt, Czóbel Ernőt — őt kéri fel az erdélyi agitáció megszervezésére. A mozgalom vezetői nagy reményeket táplálnak iránta.

Ezért a fogházból való szabadulása után a párt gondoskodik elhelyezéséről. A kolozsvári Munkásbiztosító Pénztárhoz kerül, egyelőre segédtitkári minőségben. A század elejei munkásmozgalomban magasra értékelt pozíció ez: a „függetlenítés” egyik formája. Az itt dolgozók idejére és energiájára a mozgalom tart igényt.

Kun Bélában nem csalódtak. Már első ténykedése — egy *Népszava*-előfizető kampány megszervezése — bebizonyította képességét az ilyen jellegű feladatokra. Az előfizetők számát sikerült meg-

duplázni; ő maga több új előfizetőt szerzett, mint az agitációban részt vevők együttvéve. Az új közegben, a munkások között, hamarosan népszerű lett. Tevékeny agya gyorsan átváltott az új feladatra. Állandóan kezdeményezett, ötletekkel állt elő és hozzá is fogott azok megvalósításához. A szívósság és türelem nem volt erős oldala: ha valami nem hozott gyors eredményt, abbahagyta, másba kezdett.

Pályája gyorsan ível felfelé. Még nincs 24 éves, amikor már megbízott igazgatóként dolgozik a munkáspénztárban, idősebb és régebben ott levő kollégái nem csekély irigységére. 1908-tól tagja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt erdélyrészi bizottságának. Hét megyére terjed ki tevékenysége. Ettől kezdve

szerepe az erdélyi munkásmozgalomban — és a kolozsvári helyi politikában — egyre nő. Bejárja a Zsil völgyét, agitációs körutat rendez. Petrozsényből csendőrök utasítják ki; nagy tüntető menet kíséri az állomásra. 1912. május 24-én, a „vérvörös csütörtök” másnapján a kolozsvári munkások le tették a szerszámot; Kun Béla tartotta nekik a beszédet. Az ő vezetésével készültek az 1913-as nagy, országos méretű politikai sztrájkra, amely az általános, egyenlő, titkos választójogot lett volna hivatva kiharcolni. A munkások arra számítottak, hogy a küzdelem hetekig eltart majd. Kun élelmiszert gyűjtött, sztrájk-tanyát rendezett be. Ám az akciót — mielőtt a sztrájk kitört volna — a Szociáldemokrata párt vezetősége leállította.

A politika egyre messzebb sodorja őt az újságírástól és az irodalomra is csak a munkától ellopott percek maradnak. A kolozsvári gyűlések elmaradhatatlan szónoka, a tartományi pártvezetőség tagja, küldött az SZDP kongresszusain. Gyakran bírálja is a pártvezetőséget. Az 1913-ban tartott kongresszuson kifejezi egyet nem értését a Justh-párttal kötött választójogi szövetséggel. Ez persze nem jelenti azt, mintha a pártvezetőséggel szemben valamiféle külön vonalat képviselt volna; az ilyesfajta felszólalások hozzátartoztak a kongresszusok normális légköréhez. Kritikai megjegyzéseit az SZDP vezetői nem vették rossz néven; a mozgalom tehetséges, sokat ígérő fiataljai közt tartották számon őt.

1913. június 29-én köt — hosszú je-

gyesség után — házasságot Gál Irén zongoratanárnővel. Házassága szerencsés, feleségében igaz barátot, megértő élettársat talál. Pedig Kun Béla már fiatal házas korában sem volt polgári értelemben vett „jó férj”. Ideje nagy részét nem otthon, hanem a munkások közt, a mozgalomban töltötte.

Huszonhét éves ekkor. Életútja simának, egyenes vonalúnak ígérkezik. Már ügyvezető igazgatója a kolozsvári betegpénztárnak, és kilátásban van kinevezése a kolozsvárinál nagyobb és fontosabb győri pénztár igazgatói posztjára. Nagy terveket sző a dunántúli mozgalom fellendítésére.

Ekkor keveredik bele egy kisebb összegű pénzügyi szabálytalanságba, amely a vele foglalkozó későbbi szennyirodalom-

ban mint „sikkasztás” foglal el jelentőségét messze meghaladó helyet. Az ügyet felettesei — a Munkásbiztosító Pénztár vezetői — végül is elsimították.

És jött a „különös nyár éjszaka”, bekövetkezett, amit nemcsak Kun, de az egész nemzetközi szociáldemokrácia is elképzelhetetlennek tartott, ami minden tervet keresztülhúzott, minden életutat összekuszált — kitört a háború.

A behívó nem sokáig váratott magára. Kun a háború elején vonult be a kolozsvári 21-es honvéd gyalogezredhez és néhányhetes kiképzés után az orosz frontra került. Katonaéletéről megglehetősen keveset tudunk. Időnként jelt adott magáról, leveleket írt a *Népszavába*, kifejezván hűségét a mozgalom iránt. 1915-ben megsebesült, kórházba került.

Lábadozásának ideje alatt hazalátogatott feleségéhez és időközben megszületett kislányához, Ágneshez. 1916 elején esett orosz fogságba. Hetekig tartó utazás után a katonavonat a szibériai Tomszk városában állt meg.

A TOMSZKI TÁBORTÓL A DRESDEN-SZÁLLÓIG

Az úr a fogságban is úr maradt: az úri szolidaritás törvényeit a hadviselő felek kölcsönösen tiszteletben tartották. A tiszt élelmezésére a legénységi ellátmány háromszorosát—ötszörösét fordították, tisztiszolgát tarthatott, nem volt köteles dolgozni. Mialatt a legénységi táborok lakóit a hideg, az éhség és a tetű marta, a tiszti barakkokban tarokk és alsós járta.

A hadapródi szalag Kun Bélát is a tiszti táborba segítette, bár a hierarchia legalsó lépcsőjén állott csupán. Őt azonban kevésbé izgatta, befogadják-e maguk közé (és milyen mértékben) a Szibériában is kaszinósdit játszó tiszt urak. Szocialista volt és született újságíró. Szemét tágra

nyitotta hát, igyekezett minél többet látni, megismerni ezt a távoli világot, Szibériát, amely addig csupán izgalmas-egzotikus földrajzi fogalom volt számára. Kíváncsisága, tudásvágya emberi kapcsolatok létesítésére sarkallta a tábor-kapun kívül is. És nem akármilyen kapcsolatok érdekelték. A szociáldemokrata mozgalomtól kapott internacionalista nevelés bizonyossággal töltötte el afelől, hogy bárhová kerüljön e világban, elvtársakat mindenütt talál.

A tomszki táborban már Kun oda-kerülése előtt működött egy antimilitarista, a szocializmus eszméivel szimpatizáló csoport, melynek tagjai Münnich Ferenc, Seidler Ernő, Reiner Károly és Jaross Béla voltak. Kun hamarosan elismert vezetőjük lett. A csoport tagjai

forradalmi szellemű előadásokat tartottak. Szervezkedésükbe hamarosan bekapcsolódott a legénységi táborban hasonló munkát végző Rabinovics József aki 1901-től szociáldemokrata párttag, szervezett munkás volt.

A februári forradalom győzelme egyszeriben felrázta a foglyokat. „Most roppannak a roppant eresztékek, most bomlanak a bárgyú babonák, vágják már, vágják a szent kések a zabolát, a zabolát” — írja még a K.u.K. katonakeré-
nyek koszorús költője is Krasznajarszkban. Kun számára a legfontosabb esemény volt, hogy Tomszkban is kilépett az illegalitásból és egyszeriben elérhetővé vált az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt. Kun — aki akkor a tomszki városi kórházban kezeltette magát — le-

velet írt a helyi pártszervezetnek. Bemutatkozott, és közölte, hogy szeretné felvenni a kapcsolatot itteni elvtársaival.

A tomszki szociáldemokratáknak kapóra jött a levél. Ők is keresték a kapcsolatot a városukba került idegen országbeli osztálytestvéreikkel, a hadifoglyokkal, de ez legalább olyan nehéz volt nekik, mint viszont. A levelet azonnal leközlötték lapjukban, a *Novaja Zsiznyben*. Németül tudó elvtársak keresték fel Kunt, aki — a nyelvi nehézséggel nem törődve — azonnal belevetette magát a pártmunka ismerős sodrába. Első pártmegbízatása — május elsejei gyűlés szervezése a legénységi táborban — meghozta számára a régóta esedékes szakítást a tiszti tábor lakóival. A tisztek — a táborparancsnok Plank ezredes utasítá-

sára — bojkottálták Kun Bélát és elvtársait, akik — a tomszki bolsevikok segítségével — kiköltöztek a táborból, fitytyet hányva a párbajkódex álmvilágában élő, egyre nevetségesebbé váló tisztársaiknak.

Közben Kun mind aktívabb részt vállalt az OSZDMP tomszki szervezetének életében. A szibériai szociáldemokrata újságokban egymás után jelentek meg cikkei. Kezdetben — a cikkek tanúsága szerint — még nem ismerte az oroszországi munkásmozgalom két szárnya, a bolsevikok és mensevikek közti különbségeket. Tomszkban — akárcsak a legtöbb szibériai városban — a februári forradalom győzelme még egységes szociáldemokrata szervezeteket talált, amelyekben nem vált el egymástól a bolsevik

és mensevik frakció. Kun a polgári demokratikus forradalom győzelmét a demokrácia diadalának tekintette, ilyen értelemben számolt be a *Népszavának* írt és itthon 1917. június 27-én publikált levelében. Az eseményeket még az itthoni szociáldemokrácia mércéjével mérte, kiemelve mint annak legfőbb eredményét, az általános titkos választójog megvalósítását.

A tomszki pártbizottság egyre felelősebb feladatokat bízott rá. A vezetése alatt álló csoport felvette a kapcsolatot a kuznyecki szénmedence hadifogoly munkásaival és a közép-szibériai táborok lakóival. Tömegméretűvé vált a hadifoglyok közötti forradalmi agitáció. Hálás feladat! A foglyok kilencven százaléka proletár, mégpedig elsősorban agrárpro-

letár, mezőgazdasági cseléd, béres, kis-paraszt. Az agitátornak nem kell megszire menni érvekért, ha a kizsákmányolást akarja megmagyarázni. Nem kell mesterségesen szítani az úr-gyűlölet lángját — csak szabad utat kell engedni neki, és már perzsel. Csak meg kell találni a megfelelő hangot, a számukra érthető nyelvet. A többségükben pesti intellektuel szocialistáknak ez távolról sem egyszerű dolog (könnyen visszájára fordulhat, megeshet, hogy a hadifogoly az agitátorban „urat” lát). De Kun Bélának sikerül. Csakhamar a hadifogoly proletárok ezrei ismerik és ismerik el vezérüknek.

1917 nyarán Tomszkban is végbement a munkásmozgalom polarizációja. Kun Béla is válaszút elé került, de a választás

nem volt nehéz. A mensevikek — az Ideiglenes Kormány intencióival egyetértésben — a hadifoglyok elszigetelésére, a tábori fegyelem fenntartására törekedtek, lényegében ugyanúgy kezelték a foglyokat, mint a cári hatóságok: volt ellenséges katonáknak. A bolsevikok viszont testvéri kezet nyújtottak feléjük, internacionalista szövetségesüknek tekintették őket. Így csatlakoztak a bolsevikokhoz a hadifoglyokból lett magyar forradalmárok, köztük Kun Béla.

A világot megrázó történelmi eseményeket a kortársak rendszerint nem érzékelik azonnal. John Reed írja, hogy 1917. november 7-én a Péterváron levő külföldi diplomaták „jelentéktelen lövöldözésnek” tartották azt, ami az emberiség új korszakának kezdetét jelentette. Bi-

zonyos, hogy Kun sem november 8-án értette meg Október világtörténelmi jelentőségét. De amikor Tomszkban is a maga nagyságában bontakozott ki a szocialista forradalom, Kun úgy érezte, hogy ott kell lennie az események forrásánál. 1917 decemberében elindult Petrográdra.

A fővárosban ebben az időben már gyülekeztek az országban szétszórt szocialista hadifogoly-szervezetek vezetői, hogy híreket, útmutatást kapjanak és felajánlják segítségüket a szovjethatalom megszilárdításához. Kialakult az a mag, amely a magyar kommunista hadifogoly-mozgalom későbbi vezérkarát képezte. Ehhez tartozott Rudnyánszky Endre aradi szociáldemokrata újságíró, Jancsik Ferenc vasmunkás, Szamuely Tibor új-

ságíró, Pór Ernő, az urali hadifoglyomozgalom vezetője. Kun Béla megérkezése után ő vált a csoport vezetőjévé. 1918 januárjától ő szerkesztette az első magyar nyelvű kommunista újságot, a *Nemzetközi Szocialistát*. A lapnak első-sorban az volt a feladata, hogy eljusson a frontra, elvigye az igazságot a központi hatalmak még harcban álló katonáihoz. Emellett felvilágosító munkát kellett végeznie a hadifoglyok között is. Kun és elvtársai közreműködtek a hasonló rendeltetésű német nyelvű lap, a *Die Fackel* szerkesztésében is.

A szovjet kormány a hadifoglyokat nem foglyul ejtett ellenséges katonáknak, hanem más nyelvet beszélő proletártestvéreknek tekintette, akikkel szemben a proletár internacionalizmus törvényei

voltak irányadók. A szovjet vezetők természetesen jól tudták, hogy a hadifoglyok millióit helytelen lenne homogén tömegnek tekinteni. Számtalan tényező — nemzetiségi, nyelvi, vallási hovatartozás, a katonai hierarchiában elfoglalt hely, az egyes fogolytáborok ellátottságában mutatkozó különbségek stb. — befolyásolta a foglyok tudatát. Mindenekelőtt és mindenekfelett azonban az osztályszempont, a háború előtti hovatartozás. A bolsevikok erre építették a hadifoglyok közötti munkájukat. A munkásokból és szegényparasztokból recrutálódott tömegeket (valódi vagy potenciális) szövetségesüknek tekintették, a tisztikar felső rétegét ellenségnek, a közbülső tömeget pedig olyannak, amelyet meg lehet nyerni a szovjethatalom

eszméjének. A munkás és szegényparaszti hadifoglyok a forradalom győzelme idején — néhány kivételtől eltekintve — nem voltak kommunisták. De azzá lehettek. Ennek a lehetőségnek valóságra váltása gigászi feladat volt. Arra a néhány emberre hárult, akik — mint Kun Béla — az elsők között értették meg Október világtörténelmi értelmét.

Az alighogy megszületett szovjethatalomnak léte első percétől fogva fegyverrel kellett küzdenie fennmaradásáért. Hadserege azonban nem volt, hiszen a régi orosz hadsereg szétesett. A Népbiztosok Tanácsa ezért 1918 januárjában dekretumot adott ki a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg létrehozásáról.

Az internacionalista hadifoglyok azonnal kinyilvánították készségüket a szov-

jethatalom megvédésére. A különböző táborokban egymás után alakultak a vörös fegyveres osztagok.

1918. február 18-án a német csapatok Narva térségében támadást indítottak, amit az osztrák—magyar csapatok ukrajnai előrenyomulása követett. Válaszul a támadásra, a Szociáldemokrata Magyar Hadifoglyok Központja kiadja a jelszót: „Fegyverre! Veszélyben a szocialisták közös hazája!” Február 24-én a moszkvai katonai körzet internacionalista hadifoglyainak küldöttei — Kun Béla elnöklétével — gyűlést tartottak. Kimondták a Vörös Hadsereg támogatását, felhívást bocsátottak ki a fegyveres harcban való részvételre.

Másnap az értekezlet résztvevői elindultak a frontra. Kun Béla és Pór Ernő

egy internacionalista osztag élén részt vettek a Narva alatti csatában. Ez volt az első alkalom, amikor magyar, osztrák, német és más nemzetiségű katonák volt bajtársaik ellen szálltak harcba, orosz osztálytestvéreik oldalán.

1918. március 3-án a szovjet kormány megbízottai aláírták a breszt—litovszki békeszerződést. E szerződés nyomán megindult a hadifoglyok tömeges hazatérése. A kommunistáknak el kellett érniük, hogy a hazatérők az októberi forradalom hírvívői legyenek, szétvigyék Európába a bolsevizmust, előkészítsék a talajt az eljövendő, otthoni forradalom számára. Ehhez képzett agitátorokra, rendszeresen megjelenő sajtóra és megfelelő szervezetre volt szükség.

Kun Béla — elvtársaival együtt —

Moszkvába költözött. A Dresden-szálló lett a forradalmár hadifoglyok szervezkedésének központja. Itt készítették elő az internacionalista hadifoglyok szervezetének megalakítását.

A soknemzetiségű, vegyes társadalmi összetételű, a tudatosság különböző szintjein álló hadifoglyok egységes szervezetbe tömörítése bonyolult munka volt. Nemcsak az újra és újra fellobbanó nemzeti torzsalkodások, nemcsak a tisztek ellenforradalmi agitációja, nemcsak az azonnali hazatérés vágyából fakadt türelmetlenség nehezítette. Eltérőek voltak az elképzelések arról is, mi legyen a szervezet feladata. Egyesek „érdekvédelmi szervezetet” akartak létrehozni. Kun Bélának viszont az volt a véleménye, hogy a szervezetnek a „kommuniz-

mus iskolájává”, az internacionalista vöröscsapatok gyűjtőmedencéjévé kell válnia.

Kun és elvtársai ebben a szellemben cselekedtek, amikor 1918. március 24-én megalakították az OK(b)P magyar csoportját. A csoport elnöke Kun Béla, titkára Pór Ernő lett. A szervezet létrejöttéről tájékoztatták Lenint és ismertették vele legközelebbi céljaikat. Ezek: a *Szociális Forradalom* című lap kiadása, agitátorképző tanfolyam felállítása, kapcsolat teremtése az otthoni munkásmozgalom forradalmi elemeivel.

A magyar kommunista csoport létrehozása után Kun energiáját az első összoroszországi hadifogoly-kongresszus megszervezésére fordította. A kongresszus 1918. április 14-én ült össze.

A jelenlevő 300 küldött mintegy százezer hadifoglyot képviselt. A kongresszusi küldötteket a magyar internacionalisták nevében Kun Béla üdvözölte. A tanácskozások eredményeként létrejött a szovjethatalomhoz hű hadifoglyok hatalmas tömörülése, a Külföldi Munkások és Parasztok Nemzetközi Forradalmi Szocialista Szervezete, amely nyitva állt minden, a forradalommal együttérző hadifogoly előtt. Ezzel egyidőben léteztek az OK(b)P különböző nemzetiségű csoportjai. Utóbbiak szigorú pártépítési elvek alapján álltak, csak a legkipróbáltabb harcosokat (főleg régi szociáldemokrata párttagokat) vettek fel. A magyar után sorra megalakultak a német, jugoszláv, cseh, román, francia, bolgár, angol, amerikai kommunista csoportok.

Az OK(b)P tevékenységük koordinálására létrehozta a Külföldi Csoportok Központi Föderációját. Ennek elnöke Kun Béla lett. A föderáció vezetésében együtt dolgozott az osztrák Johann Kopleniggel, a cseh Jaroslav Hasekkel, a francia Jacques Sadoullal és a nemzetközi munkásmozgalom számos, később ismertté vált kiemelkedő személyiségével.

A föderációnak az OK(b)P nagy jelentőséget tulajdonított. J. M. Szverdlov közvetlen kapcsolatban állt Kun Bélával és gyakran adott tanácsokat szervezési és politikai kérdésekben. 1918 folyamán többször fogadta Kun Bélát maga Lenin is.

Kun Béla nevét már ekkor tíz- és százezrek ismerik odakint, de számon tartják itthon is. Az első transzportok

hazatért tisztjei sietnek leadni jelentésüket a vezérkar kémelhárító osztályára. A kinti táborokban neve lassacskán szimbólummá válik. A hazától elszakadt, hírek nélkül maradt embereknek a Kunék által kiadott magyar újságok hozzák az első, komolyan vehető híreket. A hadifogoly-központ kiküldött szónokai hosszú idő óta az első „hivatalos” emberek, akik valamit tudnak mondani nekik, válaszolni tudnak kérdéseikre.

A kommunista hadifogoly-központ hatóköre 1918 tavaszán — nyarán kiterjed a legtávolabbi táborokra is. Szibériában dúl a polgárháború. A szibériai városokban és ipartelepeken levő magyarok jelentős segítséget nyújtanak a csehszlovák légióval harcban álló szovjet partizán alakulatoknak.

Kun ezekben a hónapokban rengeteget utazik, szónokol, ír, szervez és harcol. 1918 júliusában részt vesz az eszer lázadás leverésében, Moszkvában. Augusztusban az urali fronton van, Jekatyerinburg térségében vezet egy hadifoglyokból álló osztagot. Közben cikkeket ír a *Pravdába*, felszólal az Ukrán Kommunista Párt I. kongresszusán. És tanul.

Fogságba esése előtt Kun Béla a marxizmusból annyit sajátított el, amennyi a magyar munkásmozgalom igényesebb funkcionáriusai számára hozzáférhető volt. Nemcsak Marx és Engels alapvető műveit ismerte, de járatos volt az európai — főleg német nyelvű — szocialista irodalomban: olvasta Kautskyt, Bernsteint, Bauert, Hilferdinget. Lenin elméleti munkásságával korábban nem volt módja

megismerkedni. A leninizmus alapos feldolgozásának, eddigi marxista ismeretei kritikai ártértékelésének még most sem jött el az ideje — erre csak később, a húszas években fog sor kerülni. 1918-ban írott cikkei elsősorban agitatívak, nem annyira elméleti mélységük, mint inkább a bennük lüktető forradalmi meggyőződés ragadja meg az olvasót.

Mindenesetre az új párt alapjait lerakó magyar forradalmárok között ő a legképzettebb. De nem elsősorban ez a körülmény emelte őt ki, tette „elsővé az egyenlők között”, hanem szuggesztív, ellentmondást nem tűrő egyénisége, fáradhatatlan aktivitása, képessége arra, hogy saját akaratát másokra — olykor nagy tömegekre — átvigye. Kitűnően tudott hatni az emberekre — de könnyen

került hatásuk alá. Egy-egy tett alapján hajlamos volt végső ítéleteket hozni — mind pozitív, mind negatív irányban.

Keservesen nehéz év az 1918-as. Az alighogy létrejött, kialakulatlan, gazdasági káosszal és tífuszjárvánnyal csakúgy, mint éhséggel és szabotázzsal küszködő szovjethatalom számon tart mindenkit, aki ebben a helyzetben segítségére siet. Ezekben a lázas hónapokban bontakoznak ki Kun képességei. Most, amikor szavai nyomán tízezrek ragadnak fegyvert, válik Kun Béla történelmi személyiséggé, azok egyikévé, akik meghallották a történelmi szükségszerűség parancsát, akik immár nemcsak szemlélik a világot, de képesek megváltoztatni azt.

Bármennyire is fontos azonban oroszországi tevékenysége, az ő helye Magyar-

országban volt. Ezt parancsolta a világforradalom érdeke, a világforradalomé, amely ebben az időben valamennyi forradalmár egyetlen lehetséges perspektívája. Hazatérése nem volt közvetlen kapcsolatban a polgári demokratikus forradalom győzelmével. Már 1918. október 25-én, a magyar kommunisták Moszkvában tartott értekezletén kimondják, hogy meg kell alakítani otthon a Kommunisták Magyarországi Pártját. „Nem hiszem azt, hogy holnap már kezünkben lesz a hatalom, de hiszem, hogy a magyarországi proletariátus meg fogja szerezni a hatalmat. S erre nekünk elő kell készülnünk, elő kell készülnünk a forradalmi munkára, a fegyveres felkelésre, amelynek az ideje immáron elkövetkezett” — mondja ekkor. S alig egy hétre rá,

november 4-én, a Dresden-szállóban összegyűltek elé határozati javaslatot terjeszt, amely megalakítottnak nyilvánítja „a nemzetközi kommunista párt magyarországi szervezetét”. Az értekezet „kötelességévé teszi az oroszországi kommunista párt valamennyi Magyarországról származó tagjának, hogy lehetőséghez képest a legrövidebb időn belül hagyja el az oroszországi tanácsköztársaság területét és erejét a nemzetközi forradalom szolgálatába állítsa Magyarországon”.

Amikor a határozatot megszavazták, már útra készen állt az a kis csoport, amellyel együtt Kun Béla november 6-án, az októberi forradalom egyéves évfordulójának előestéjén elindult, hogy — frontokon, határokon át — hazatérjen.

A TŰZ CSIHOLÓJA

Három év sem telt el azóta, hogy elhagyta az országot, szülőföldjét. Huszonkilenc éves volt akkor — most harminckettő. Nem nagy idő egy ember életében — és nem a döntő változások ideje. És mégis, a hazatérő Kun Bélát egész világtörténelem választotta el a frontra induló Kun Bélától. A 21-es honvédszászlós, a vidéki szociáldemokrata funkcionárius, a párt lojális tagja, akinek ambíciói nem terjedtek tovább a *Népszava* szerkesztőségi íróasztalánál, eltűnt a tomszki fogolytábor csukaszürke embererdőjében. Más ember jött haza: Kun Béla, magyar hadifoglyok százezreinek legendás vezére, csaták hőse, a bolseviz-

mus már-már nemzetközileg ismert alakja, Lenin megbízottja, a világforradalom hírnöke. Fellépésének magabiztosságát küldetésének nagysága, a mögötte álló erőkbe vetett hit, a siker bizonyossága adta. Nem volt szüksége hosszas akklimatizálódásra: az itthoni légkör megközelítően olyan volt, amilyennek elképzelte. Politikai éleslátása, a részletek és árnyalatok megkülönböztetésére irányuló képessége lehetővé tette, hogy már október 31-én és november 1-én Moszkvában, a hiányos és ellentmondó sajtójelentések alapján is szinte pontos elemzését adja a helyzetnek. Azt találta itthon, amire számított.

A forradalmárok klasszikus kérdése, a „mit tegyünk?” világos volt előtte. Meg kellett alakítani a pártot, realizálni kel-

lett a már Moszkvában kidolgozott programot. Az ezzel kapcsolatos elméleti kérdések legfontosabbjai már hazatérése előtt eldőltek. Az itthoni forradalmárok azon tűnődtek, szabad-e szakítani a szociáldemokrata pártot, nem lenne-e jobb az egység fenntartása. Számára ez már nem volt kérdés, az orosz forradalom gyakorlata választ adott rá. Kész — vagy annak tűnő — válaszokat hozott magával a többi probléma — a népkormányhoz való viszony, a területi integritás vagy a wilsoni elvek értékeléséről is.

A lázas szervező munka napjai következtek. Még feleségével is alig tudott találkozni, pedig három éve nem látta. Fel kellett mérni a kommunizmus eljövendő magyar hadseregének tisztikarát, meg kellett teremteni anyagi és szervezeti

kereteit. Számba kellett venni mindenkit, akire építeni lehet, és el kellett dönteni, hogy kit mire lehet leghasznosabban felhasználni. Tárgyalni kellett szociáldemokrata munkásokkal, radikális értelmiségiekkel, mérsékelt szakszervezeti funkcionáriusokkal és forrófejű fiatal lázadókkal. Helyiséget, nyomdát, papírt kellett szerezni és közben kidolgozni a párt irányvonalát a forradalom gyorsan változó, bonyolult helyzeteiben.

Az eredmény gyorsabb a vártnál. Mintegy négy héttel a moszkvai értekezlet után, 1918. november 24-én a Városmajor utcai lakásban megalakul a Komunisták Magyarországi Pártja. Nem sokkal később megjelenik a *Vörös Újság*: a párt a nyilvánosság elé lép, hogy hamarosan a politikai élet meghatározó

tényezőjévé váljon.

Kun Béla a hivatásos forradalmár életét éli. A Visegrádi utcai kis párthelyiség az otthona, innen indul el, hogy naponta két-három gyűlésen rekedtre szónokolja magát (a mikrofont akkor még a szónok hangszálainak ereje pótolta, a szónoki emelvényt — sebtében felállított asztal vagy szék). Hogy közben élete állandó veszélyben van, hogy a szabadon tevékenykedő ellenforradalom valamelyik túlbuzgó pogromlovagja bármely pillanatban megölheti — mit számított az... Amikor az egyik budapesti laktanyában egy tiszt puskát emelt rá, nyugodtan rá szólt: „Százados! Ha löni akar, előbb nyissa ki a závárt!”

Az események menete időközben felülmúlta az optimális várakozást is. A pol-

gári kormány nem tudott úrrá lenni az egyre élesebb szociális konfliktusokon. Nem tudta kioltani a paraszti elkeseredettség ösztönösen harapódzó lángjait, nem tudott munkát adni a leszerelt katonáknak. Nem tudta felöltöztetni azokat, akik tetves rongyokban tértek haza a lövészárkokból, és Károlyi Mihály személyes példamutatása ellenére sem nyúlt bele a gazdagok zsebébe, hogy — ha már kenyeret nem tud adni — legalább taktikusan a szociális igazság érzetét vagy annak illúzióját adja a tömegeknek. Januárban Kun már joggal írja Leninnek: „A helyzet nálunk nagyon jó. Pártunk napról napra növekszik, és ha Németországban két-három héten belül nem dől el a diktatúra kérdése, akkor júliusi napok előtt állunk... Legyen

nyugodt, én teljesen szilárdan és marxista módon intézem az ügyet; itt semmiféle puccs nem lehetséges, ha mi vesszük kezünkbe a hatalmat, azt senki nem ragadhatja el tőlünk . . .”

Kun tehát a magyar forradalom ügyét kezdettől fogva nemzetközi perspektívából nézte; mint a legtöbb bolsevik ebben az időben (köztük maga Lenin) is, elsősorban „német-centrikusan”. (Nem tekintjük most feladatunknak annak elemzését, mennyire volt ez ebben az időben indokolt.) Mint az idézetből kiderül, tisztában volt a bolsevik forradalomelmélet egyik lényeges alapelvével, azzal, hogy „a felkelésnek, hogy sikeres legyen, nem összeesküvésre, nem pártra, hanem az élenjáró osztályra kell támaszkodnia”. Akárcsak kora forradalmárainak több-

sége, ő is „orosz kategóriákban” gondolkodott. A helyzetben egyébként valóban vannak analóg vonások. Nem is kell különösebb vulgarizációs hajlam, hogy a polgári forradalmi Magyarország politikai képletébe behelyettesítsük a megfelelő orosz alakokat: Kerenszkij és Martov ugyanúgy jelen van a magyar politikai élet porondján, mint Miljukov vagy akár Kornyilov. És bekövetkeznek a „júliusi napok” is, ebben sem téved a levélíró: másfél hónappal a levél megírása után ugyanúgy — felülről szervezett provokációval, a magyar „mensevikek” asszisztálása mellett — kísérlik meg kikapcsolni a politikai életből a kommunistákat, mint azon a bizonyos július 3-án.

De a részletekig egyező hasonlóságok sem tévesztik meg az egyébként igen

magabiztos fiatalembert: nem vezetnek elméleti restségre, arra, hogy mellőzze a különbségeket, az eltéréseket. Nem másolja az orosz tapasztalatokat, hanem azok lényegét igyekszik alkalmazni. Becsvágy hevíti: szeretné jobban csinálni, mint tanítói, s úgy érzi, erre van is lehetőség. Nem önmagát — a történelmi szituációt tartja többre. Bízik abban, hogy a magyarországi kulturális színvonal, a munkásosztály érettsége, s nem utolsósorban az orosz példa pozitív és negatív tanulságai lehetővé teszik majd, hogy a magyar forradalom kevesebb megrázkódtatással győzzön, mint az orosz.

A forradalmaknak megvan a maguk dialektikája. Az akció-reakció törvénye forradalmi időkben felfokozódott ütem-

ben érvényesül. Az ellentmondások gyorsan érnek, válnak kifejezett, antagonisztikus ellentétekké. És nincs idő fontolgatni: ezt a luxust a történelem békésebb periódusokra tartogatja, ritka ajándékként hosszú szolgálati időt letöltött pártok és politikusok számára. A polgári forradalom kormánya már a hatalomra kerülés másnapján válaszüt elé került, de február 20-ig sikerült a döntést elodáznia.

Tragikus pillanata ez a magyar történelemnek, nem csoda, ha a késői utódok egyike-másika szeretné meg nem történtté nyilvánítani. A győztes demokrácia, a népköztársaság — melynek eljövételéért Petőfitől Adyig a magyar progresszió egymást váltó nemzedékei küzdöttek — ezen a napon a régi rendtől örökölt martalócok vad hadát uszítja azokra,

akiknek nincs más bűnük, mint hogy koruk kérdéseire a legpontosabb, egyedül reális választ adják. A kommunisták vezérkarát dühtől kivörösödött arcú rendőrök lökik, taszigálják a rabomobilokba — ugyanazok a rendőrök, akik hét évvel korábban hasonló dühvel kaszabolták a pesti utcán az általános választójogért tüntető munkásokat. Csak-hogy most a frontok megváltoztak. Akiket akkor ütöttek — azok vezérei ma miniszterek, és titkos instrukciókat adnak a rendőrség „határozott fellépésére”.

A rendőrök brutalitásának Kun Béla az első számú céltáblája. Őt dobják prédának mint azt az embert, aki közvetlenül felelős a február 20-i összetűzés során elesett hat rendőr életéért. És mialatt ütik és rúgják, a budapesti utcák

felheccelt tömege „Feszítsd meg!”-et kiált rá.

A verések közepette Kun Béla ügyel arra, hogy ne veszítse el emberi méltóságát, és igyekszik a vele történeteket mintegy kívülről, politikai aktusként tekinteni, amit — adandó alkalommal — a proletárforradalom hasznára lehet fordítani.

És nem is kell sokáig várni. Ezt a helyzetet nem lehetett huzamosabb ideig fenntartani. A szenzációéhes sajtó részletesen beszámol a kommunisták megkínzásáról. Kun nyilatkozata — „nem fontos, kik vertek; ezek úgyis csak félrevezetett emberek” — egycsapásra közvéleményformáló erővé válik. A kormány őszintén demokratikus érzelmű tagjai — mindenekelőtt maga a köztár-

sasági elnök, Károlyi Mihály — átérzik a helyzet fonákságát. A letartóztatottakat, bár a kommunisták elleni hadjárat folytatódik, politikai foglyokká nyilvánítják, legfelső helyről utasítván a börtönigazgatóságot, bánjon velük kíméletesen. Ettől kezdve Kun és társai — Korvin Ottó, Szántó Béla, Vágó Béla — helyzete többé nem a közönséges letartóztatottaké; fogva tartásuk inkább szimbolikus. A Gyűjtőfogházban külön épületet kapnak, az épületen belül szabad mozgás, a külvilággal való érintkezés minden lehetőségével — éppen csak telefon nincs bevezetve. „Az írógép egész nap zakatolt, felhívásokat, röpiratokat, cikkeket, utasításokat írtunk, az egész mozgalmat a fogházból irányítottuk” — írja Szántó Béla. Kun látogatók

tucatjait fogadja — elvtársait, összekötőket a szabadon maradt KB tagokkal, újságírókat. És ahogy az idő — és a forradalom — halad, egyre befolyásosabb emberek keresik fel a komor kőbányai épületet, ahol az ország életének legjelentősebb kérdései dőlnek el ezekben a napokban.

Itt és ekkor válik Kun a *munkásmozgalom* egyik szárnyának vezéréből az *országos politika* kulcsemberevé. A február végi-március elejei napokban már minden szőnyegen levő bel- és külpolitikai probléma eldöntésénél, kimondva vagy kimondatlanul, ott feszül a kérdés: mit szólnak hozzá a kommunisták, mi a véleménye Kunnak?

Nagy történelmi személyiségek életrajzírói gyakran esnek abba a hibába,

hogy hőszüket az események egyedüli mozgatójának tekintik. Érthető, de nem megbocsájtható hiba. Nem Kun Béla lobogó egyénisége kavarta a vihart Magyarországon 1919 márciusában. A társadalom mélyén bonyolult, sokféle irányú és összetevőjű folyamatok mentek végbe. A szociális ellentmondások, a háború, a nemzetiségek elszakadási törekvései és az ezzel kapcsolatos határkérdés, a földkérdés és a többi feszítőerő nyomta, taszította az országot előre, a forradalom felé. De a felszínen emberek — politikusok — mozogtak, akiknek tevékenysége, ha nem is határozta meg döntően, de befolyásolta az események menetét. Az a cselekvési szabadság, amit egy történelmi pillanat egy politikusnak nyújt, hogy a két-három lehetőség közül

saját megítélése szerint válasszon, sokszor hosszú időre százezrek, milliók sorsát dönti el.

A kommunista pártokban ezekben az években a kollektív vezetés eszméje magától értetődő dolog volt. Az olyan emberek, mint Korvin Ottó, Szamuely Tibor, Pór Ernő vagy Lukács György nem statiszták voltak, hanem önálló véleménnyel rendelkező, komoly politikusok: nem rendelték alá magukat Kunnak, hanem nagyszerűen kiegészítették. Korvin szervezőkészsége, Szamuely fáradhatatlan aktivitása, Lukács kimagasló intelligenciája jól párosult Kun szuggesztivitásával, forradalmi tapasztalataival. Nem elnevezés tette őt a párt első emberévé. Tekintélyét nem csupán a háttér — az orosz forradalom,

Lenin mítosza — adta, hanem az a képesség, hogy a döntő pillanatokban *neki volt bátorsága kimondani az utolsó szót.*

A proletárdiktatúra győzelme előtti hetek óriási szervező munkával telnek. Landler, Pogány és Böhm — az SZDP-vezetőség tudtával — rendszeresen felkeresik. A szituáció meglehetősen groteszk: a kormányon levő párt vezetői tárgyalnak a rendszer börtönében levő fogollyal. Kezdetben egyenlő partnerként. Néhány nap múlva viszont már ott van az asztalfő, ahol Kun Béla ül . . .

Ekkor írja — Bogár Ignácnak, a nyomdász-szakszervezet egyik vezetőjének címzett, de valójában az SZDP vezetőségéhez intézett — híres levelét, a két párt későbbi egyesülésének egyik legfontosabb dokumentumát.

A levél bevezetőben az egység és szakadás kérdésének általános dialektikájával foglalkozik. Kifejti az ismert lenini tételt: hogy a munkásmozgalom erői magasabb szinten egyesülhessenek, előbb szét kell válniuk. Majd így folytatja: „Nem látom ugyan magamat közelebbállónak a magyarországi proletárhoz, mint — mondjuk — az amerikaihoz vagy az oroszhoz, avagy a csehhez, de szubjektíve mégis boldognak érezném magamat, ha a magyarországi munkásmozgalom egységben érné meg a proletárforradalom győzelmét . . .”

Kihívó, provokáló mondat. Kihívás a magyar nacionalizmussal szemben, amely még ekkor is a területi integritás, az „ezeréves határok” háromszínű kábulatában él, kihívás a szociáldemokrata

vezérek ellen, akik népszerűségük fenn-
tartása, a majdani képviselői mandátum
érdekében egyszerre akarnak „harcos
szocialisták” és „igaz hazaffyak” lenni.
Válasz azoknak, akik „nacionálbolseviz-
mus”-sal vádolják (vagy védik) a kommu-
nistákat. Talán messzebb is ment a kelle-
ténél. Mindenesetre olcsó népszerűség-
hajhászást nem vethet szemére az utókor.

A levél további része tíz pontba fog-
lalja össze a KMP platformját. A köve-
telések stílusa, fogalmazásuk tömörsége,
sőt tartalmuk is sokban hasonlít Lenin
*Áprilisi tézisei*hez, bár természetesen más
történelmi szituációt tükröz. A forra-
dalom jellege, a parlamenti demokrácia,
a forradalmi honvédelem, a proletár-
hatalom legfontosabb teendőit illetően
e követelések leninista álláspontot fejez-

nek ki, és arról tanúskodnak, hogy szerzőjük kétségtelenül a legalkalmasabb a leninizmus magyarországi interpretálására. A nemzetközi helyzetnek — és ezen belül Magyarország politikai arculatának — a levélben adott elemzése egybeesik a munkásmozgalom forradalmi szárnyának korabeli értékelésével.

„Hogy ki csinálja meg a proletárdiktatúrát Magyarországon — ez nekem körülbelül mellékes . . . Nekem nem fontos az, hogy az osztozkodásnál ott legyek az elsők között, csak azt akarom, hogy a küzdelemben ott legyek a proletariátus első harcvonalában . . .”

(Pedig tudjuk: néhány nappal később, Leninnek küldött táviratában éppen *saját személyét* tartja a forradalom bolsevik jellege legfőbb garanciájának!)

Mialatt a levél íródott, Somogy megyében a munkástanács átvette a hatalmat. Sátoraljaújhelyen a kommunisták lemondatták a kormánybiztost. Budapesten felvonultak a munkanélküli vasasok és a Ganz Villamossági Gyár munkásai követelték a kommunista vezérek kiszabadítását.

És amikor — Landler Jenővel az élen — megjelent a börtönben az SZDP vezérkara, Kun már tudja: a vetés beérett.

EGY ORSZÁG ÉLÉN

„Túlságosan simán ment. Valahol valami hiba történt... Majd rájövünk, de akkor talán már késő lesz” — ezek első gondolatai a hatalom megragadása után. Nem ilyennek képzelte a győzelmet. Barikádokra gondolt, a géppuskatűzre, hurrázva rohamozó munkáscsapatokra. Most viszont úgy tűnt: a hatalom szinte az ölébe hullott. Még kompromisszumokra sincs szükség: mindent elfogadnak, amit mond, minden látható ellenkezés nélkül. Nem tiltakoznak az új rend ellen azok sem, akiknek ellenállását osztályhelyzetük determinálja.

Töprengésre mindenesetre nincs idő. Az ország élére került — ha formálisan

nem is, ténylegesen és vitathatatlanul. Az új hatalomnak egyszerre kell szembenéznie minden jelenlevő problémával és szinte azonnali választ kell adni valamennyire.

Az első napokban két kérdésre koncentrálja figyelmét: a pártegyesülés konzekvenciáinak maradéktalan levonására és az új állam külpolitikai helyzetének **valamelyes rendezésére.**

A pártegyesülés gyorsan jött, politikai, szervezeti, pszichikai előkészítés nélkül. Mindkét oldalon éltek a régi előítéletek. A kommunisták olyan párttal egyesültek, amelynek egyes vezetői csak nyolc nappal korábban még kalandoroknak, „vörös ellenforradalmároknak” nevezték őket, tömegeiket pedig a régi rendszer által „tömjénnel és pálinkával nevelt sze-

rencsétlen csőcseléknek”. Hasonló hangnemet, hasonló jelzőket találunk a *Vörös Újságban* a szociáldemokrata vezetők jellemzésére. Kun világosan megértette: az egyesülés — történelmi szükségszerűség, a proletárhatalom fennmaradásának létfontosságú érdeke. A gigászi feladatok a régi sérelmek elfeledését, minden lehetséges erő összefogását követelik. Ezért összehívta a volt kommunista aktívát és megmagyarázta: minden egységbomlasztást ellenforradalmi cselekedetnek tekint. Élesen fellépett a baloldaliaskodók ellen, akik a szociáldemokratákat nem harcostársaknak tekintették, hanem legyőzöttekként kezelték. Felelősnek érezte magát az egység fenntartásáért, és hajlandó volt érte kompromisszumokra is.

A hatalom másnapján a csepeli szikratávírón Lenin üzent Kun Bélának. A második proletárforradalom győzelmének nemzetközi jelentősége szinte felmérhetetlen volt. A bizonyosságot jelentette — hogy lám, nem ábránd a világforradalom, de kézzelfogható realitás. Ha az első szovjetköztársaságot követte a második, ki kételkedhet többé a harmadik, a negyedik — Szovjet—Ausztria, Szovjet—Németország — eljövételében? — Az ukrajnai, galíciai fronton átnyúló kézszorítás nemcsak gratuláció volt, de kötelezettségvállalás is. A magyar elvtársaknak ki kellett használniuk sok szempontból kedvezőbb helyzetüket a világforradalom nagy és apró ügyeinek előmozdítására. Budapesten ebben az időben sokkal könnyebben lehetett Nyu-

gat- és Dél-Európára vonatkozó hiteles információkhoz jutni, mint a világtól elszigetelt Moszkvában — és fordítva: könnyebben lehetett a világhoz szólni, megcáfolni a kommunizmusról terjengő fantasztikus hazugságokat. Közelebb volt a Moszkvából oly nagy reményekkel figyelt német munkásmozgalom. A szociáldemokraták részvétele a kormányban ideig-óráig elfogadhatóvá tette Tanács-Magyarországot olyan nyugat-európai szocialista körökben, amelyek egyébként vonakodtak szóba állni a kommunistákkal. Mindez — és sok egyéb körülmény — kötelezettségeket jelentett; Csicserin táviratai szinte naponta érkeztek, és az információk mellett nem hiányoztak a kérések. Az európai vagy — a korábbi szóhasználat szerint — a világ-

forradalomért folytatott harc nem Moszkvából jövő utasítás volt Tanács-Magyarország számára, hanem a legszorosabb értelemben vett belügy: fennmaradásának *egyetlen* perspektívája.

A magyar proletárkormány két lehetőséget használhatott ki: megadhatott — és meg is adott — minden tőle telhető támogatást a szomszéd országok forradalmi mozgalmának, másrészt különböző diplomáciai manőverekkel, az antant államok közti ellentétek kihasználásával elodázhatta azt a percet, amikor az ország elleni intervenció fő erői felvonulnak és támadásba lendülnek.

A fő reménység természetesen az ausztriai forradalom volt; ez könnyített volna közvetlenül a magyar helyzeten. A feltetelek nem látszottak kedvezőtleneknek.

Nemcsak az általános nyomor, s az annak nyomán kelt forradalmi hangulat ígért gyors sikert, de a munkásmozgalom állapota is sok tekintetben kedvezni látszott.

A helyzet kulcsa a szociáldemokraták kezében volt, akiknek köreiből Kunnak voltak ismeretségei. Moszkvából hazatérőben — Lenin megbízásából — felkereste Friedrich Adlert, akit ebben az időben (a háború alatti tevékenysége alapján) a kommunisták nagyra becsülték. És bár beszélgetésük csalódást okozott, Kun nem szűnt meg remélni, hogy az osztrák vezetők legjava a proletárforradalom mellé áll.

A világforradalomért kifejtett tevékenység nem korlátozódott Ausztriára. Megkezdték a forradalmi munkát hor-

vát, román, szlovák nyelvterületen. Kapcsolatba léptek svájci és olasz forradalmi körökkel is.

És úgy tűnt, a világforradalom nem várat sokáig magára. Nem telik el egy hónap — és két közeli nagyvárosban, Münchenben és Bécsben olyan események játszódnak le, amelyek zajából a türelmetlen várakozó a vörös forradalom harsonáinak zengését véli hallani. A „vörös München” és a „vörös Bécs” áprilisa megerősíti a magyar és a nemzetközi kommunista mozgalom vezetőit abban a meggyőződésben, hogy a világforradalmi (vagy legalábbis közép-európai forradalmi) folyamat árja feltartóztathatatlanul halad előre, győzelme hetek, vagy legrosszabb esetben hónapok kérdése.

Hogy ezeket a heteket-hónapokat a magyar munkáshatalom átvészelje, Kun manőverezik. Fő jelszava: tárgyalni! Amíg az antant az új államot tárgyalópartnernek tekinti, feltételezhető, hogy nem indít ellene offenzívát. Minden lehetséges csatornát kihasznál, Karl Renner közvetítését csakúgy, mint Károlyi Mihályét. És nem is eredménytelenül: Smuts tábornok a budapesti tárgyalásról azzal tér vissza Párizsba, hogy javasolja Kun meghívását a békekonferenciára.

Bonyolult diplomáciai kötéltáncot jár most ez a harminchárom éves férfi, aki sosem tanulta a diplomácia tudományát, nem ismeri a külügyi munka alapszabályait, formalitásait — és ráadásul nincs más adu a kezében, mint a világ munkásosztályának nehezen mérhető, és még

nehezebben realizálható együttérzése. Manővereznie kell, kihasználni ellenfelei egymás közti, ekkor még alig kitapintható ellentéteit és azt a félelmet, ami az antanthatalmakat a bolsevizmus terjedése miatt eltölti.

Közben azonban szinte kiapadhatatlan energiájának jelentős részét belpolitikai problémákra kell fordítania. Nagy figyelmet szentel a felső vezetés egysége megőrzésének: messzemenő toleranciát tanúsít a tegnapi ellenfelek iránt, vigyáz arra, nehogy a forradalmi türelmetlenség belpolitikai válsághoz vezessen. Erőfeszítéseket tesz az új államapparátus kiépítésére, a forradalmi karhatalom létrehozására. Közben gyűlésekre jár — beszél Salgótarjánban, Tatabányán, Csepelen.

De április 16-án a Szilágyságban (nem

messze szülőfalujától) feldörögnek az ágyuk, és rohamra indulnak a román katonák. A Tanácsköztársaság sorsát immár a fegyverek ereje dönti el. Kun Béla éjjelei és nappalai egybefolynak: a forradalmi honvédelem szervezésének felelőssége is vállára nehezedik.

Ekkor, a legkritikusabb korszakban, van egy történelmi pillanat, amikor a munkáshatalom további sorsa *Kun Béla egyéni képességein*, akaraterején, szónoki tehetségén múlik. Amikor vizsgáznia kell mindabból, amit eddig tanult; amikor eldől, tényleges történelemformáló személyiség-e, avagy véletlen figura, akit a történelem szeszélyes kavalkádja egy pillanatban a felszínre dobott.

Május másodika ez, a Budapesti Munkástanács ülése.

Az ellenség kezén van már Miskolc, Ózd, Debrecen, Békéscsaba. A román intervenciós csapatok Szolnok előtt állnak. A Vörös Hadsereg visszavonulása szervezetlen futássá változott: nincs erő, amely meg tudná állítani a forradalom védtelen fővárosától 60 km-re levő ellenséget. A Munkástanács tagjainak többsége azzal a komor gondolattal foglalja el a helyét a Városháza tanácstermében, hogy egyetlen teendő maradt: kimondani a kapitulációt, elismerni a bukást, és rábízni a magyar nép sorsát a győztesek jó- vagy rosszindulatára. A szavazás kimenetele senki előtt nem kétséges.

Ekkor lép a szónoki emelvényre Kun Béla.

Beszédét egy Gorkij-idézettel kezdi. Gorkij, az 1905-ös forradalom idején

Párizsban járván, a forradalom szellemét kereste, a „régí frigiai sapkás forradalmat”, de helyette csak egy kurtizánt talált: a kurtizánná vedlett forradalom eleve megadta magát a cárnak. „És Gorkij így végzi beszédét; szerettem volna véres, gennyes nyálamat a szemébe köpni.”

A komor bevezető után még komorabb helyzetkép következik. „Menekülő, gyáván szaladó csapatok, teljesen szétzülött hordák, amelyek fosztogatni tudnak... Fosztogatnak és immáron ott tartunk, hogy nem a románok, hanem saját csapataink veszélyeztetik Budapestet...”

A hallgatóság közt nincs senki, aki másképp ítélné meg a helyzetet.

Ezután záporoznak a kíméletlen tények. „A csapatok többsége olyan, hogy

még a védelemre sem alkalmas . . . Így Budapest védtelenül van kiszolgáltatva egy román támadásnak . . .”

És ekkor, a kellő lélektani pillanatban jön a fordulat: „Odaadjuk-e Budapestet, vagy pedig küzdjünk Budapestért?”

És a hallgatóság, amelyet a szónok kíméletlen őszintesége ekkorra teljesen magával ragadott, egy emberként kiáltja: „Küzdjünk!”

A szónoknak ez nem elég. Nem köszöni meg, mint Kossuth Lajos a megajánlást, nem fejezi be beszédét optimista jóslattal. Szinte provokálja hallgatóit. „Ne tapsoljanak, elvtársaim, nincs semmi értelme a tapsnak. A közbeszólásokra sem sokat hederítetek . . . Ha az antant le akar bennünket tiporni . . . ha az antant végezni akar velünk, végezzen . . .”

De a terem hangulata már megfordult. Már mindenki gondolatát mondja ki a szónok, amikor beszédében odajut, ahol tulajdonképpen kezdeni akarta: „A hatalomról való lemondás gyalázat, aljasság volna!” És erre nem is kell több szót pazarolni. A kérdés már nem az, megvédjük-e Budapestet, hanem az, *hogyan* védjük meg?

Amikor a szónok sápadtan, asztmásan lihegve befejezi beszédét, a teremben ülők meg vannak győződve róla: Budapestet meg kell, meg lehet védeni.

Másnap elindulnak a frontra a munkásezredek.

Május közepére a tanácskormány katonai helyzete megszilárdult. Budapest elestének veszélye elmúlt. A kedvezőtlen katonai helyzet hatására jelentkező ellen-

forradalmi megmozdulásokat annál könnyebben verték le, mivel azok nem részesültek széles népi támogatásban. A lélegzetvételi szünetet Kun részben a belpolitikai helyzet stabilizálására, részben pedig a bécsi forradalom előkészítésére igyekszik felhasználni.

Az április 17-i bécsi eseményekben a magyar kommunisták szerepe nem volt jelentős. Kun úgy ítéli meg az ausztriai helyzetet, hogy kellő támogatás esetén a dolog menni fog. Fel kell használni azt a szerencsés körülményt, hogy a magyar kommün káderei közt nemcsak németül jól beszélők, de az ausztriai helyzet alapos ismerői is akadnak. Köztük legjelentősebb Bettelheim Ernő, Kun közeli barátja és bizalmasa. Az ő vezetésével magyar kommunisták egy csoportja ment Bécsbe,

a Kommunista Internacionálé meghatalmazásával ellátva. Bettelheim, aki tisztában volt azzal, mennyire sürgős szüksége van a magyar forradalomnak a bécsi győzelemre, a helyzet kellő alakulását nem várva, június 15-én felkelést robbantott ki. Az akció a rosszul előkészített puccsok sorsára jutott: hosszú időre eljátszotta egy igazi, győztes forradalom lehetőségét. Bécs egyelőre megszűnt a világforradalom potenciális tartaléka lenni.

Viszont május végén megindult az északi hadjárat. A Vörös Hadsereg diadalmenete átmenetileg minden bajt feledtetni látszott. Kun Bélát Kassán lelkes ünneplés fogadta. De az öröm nem volt zavartalan. Kun tisztában volt azzal, hogy a Vörös Hadsereg — bármilyen hősiezen harcol is — az antant

összerejével nem mérkőzhet. Győzelmei a két világ harcában nem hadászati, csak harcászati jelentőségűek.

Közben megkezdődtek a pártkongresszus előkészületei. Egész sereg elméleti és gyakorlati kérdés várt tisztázásra: az egyesüléskor nem volt idő pontosan meghatározni az új párt eszmei arculatát. Ezt a feladatot volt hivatva elvégezni az az öt előadásból álló sorozat, amelyet Kun Béla 1919. május 11. és május 22. között tartott, és amelyek megközelítő pontossággal tükrözik azt az elméleti színvonalat, amelyet a magyar párt legképzettebb vezetői erre az időre elértek.

Kun először a párt és a szakszervezet viszonyát tárgyalja. Leszögezi: a diktatúrának szilárd proletárpártra van szüksége. Bár más szavakkal, de lényegében

megfogalmazza a pártról mint a munkásosztály élcsapatáról szóló lenini tanítást. Szakítani kell — mondja — a magyar munkásmozgalom régi gyakorlatával, amikor a párt és a szakszervezet összefonódott. A szakszervezet kapuit ki kell nyitni valamennyi dolgozó előtt: a pártba csak a legöntudatosabb proletároknak van helyük. A szakszervezetek funkcióját — az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt programjára hivatkozva — elsősorban abban látja, hogy a szocialista termelés szervezésének szerepét magukra vállalják, és egyúttal a dolgozók érdekvédelmi szervei legyenek. Ebből a szempontból nem baj, hogy a szakszervezetekbe kispolgárok nagy tömege áramlott be. A baj az, hogy ezek egyúttal párttagok is lettek.

A továbbiakban a nemzetközi munkásmozgalom helyzetével foglalkozik. Jellemzi a munkásmozgalom három irányzatát (a szociálsoviniszta, a centrista és a forradalmi áramlatot) és állást foglal a III. Internacionálé megalakítása mellett.

A proletárdiktatúra államáról szólva, ismerteti a lenini államelmélet alapelveit; beszél a demokrácia és diktatúra fogalmainak a proletárállam kereteiben való érvényesüléséről és hangsúlyozza a diktatúra átmeneti jellegét. Nagy teret szentel a dolgozók részvételének az államigazgatás munkájában, a funkciókba való választás és az azokból való visszahívás elvének.

A nemzeti kérdéstről szólva, a „proletariátus önrendelkezési jogának” álláspontjára helyezkedik. Ez abban az időben Buharin nézete volt, amelyet Lenin

megbírált, és a bolsevik párt később elvetett. Beszédéből világosan érződik a probléma lebecsülése, az a — fentebb már említett — „nemzeti nihilista” szemlélet, amely a magyar kommunisták között elsősorban a „nagy magyar” sovinizmus ellenhatásaként fejlődött ki.

Előadásában felvázolja a proletárdiktatúra eljövendő gazdasági szerkezetét. Világosan kimondja: az adott állapot provizórikus. Helyesen mutat rá arra, hogy a fő feladat — a termelőerők fokozása, termékbőség megteremtése. Jól látja a szocialista termelés centralizálásának szükségességét, az egységes tervgazdaság körvonalait, ugyanakkor számol azokkal a veszélyekkel, amelyek a gazdaságvezetés elbürokratizálódásával fenyegetnek. A mezőgazdaság kérdésében

megismétli a párt ortodox marxista álláspontját: nem szabad földet osztani, a nagyüzemi termelésre kell törekedni. Ezzel együtt állástfoglal a mezőgazdaság állami támogatása mellett.

Előadássorozata végén nagy nyomatékkal beszél a párt egységről. A pártban szabad teret kell adni a legkülönbözőbb ellentétes véleményeknek. Ezek azonban nem vezethetnek a cselekvés egységének megbénulásához, a proletárdiktatúra elvi alapjáról való letéréshez.

Mint látható, Kun Béla ebben az időben a legtöbb kérdésben már egyértelmű leninista állásponton állt. Világos és helyes elképzelései voltak a kommunista párt jellegéről, a proletárdiktatúra államáról, a szocialista gazdaság szervezéséről. Ugyanakkor még hatottak rá téves,

a munkásmozgalom korábbi fejlődési fázisát tükröző nézetek is.

Az egyesült párt kongresszusa 1919. június 12-én ült össze. A vita — mint az várható volt — nem a program kérdésében robbant ki. A pártban levő jobboldaliak és centristák ebben a kérdésben készek voltak engedményt tenni a kommunista álláspont javára, hiszen itt nem aktuális, azonnali jelentőséggel bíró dolgokról volt szó.

Ennél sokkal nagyobb vihart váltott ki a párt elnevezésének kérdése. Kun a győzelem másnapján már táviratot kapott a Kommunista Internacionélé Végrehajtó Bizottságától, amely szinte utasítás formájában követelte, hogy a párt vegye fel a „kommunista” elnevezést. Zinovjev, a Kommunista Internacionálé elnöke a

későbbiekben még kategorikusabban megismételte ezt az igényt. És természetesen nem véletlenül, nem formai okokból. Az új elnevezés kifejezte a reformizmus-
sal és a centrizmussal való teljes szakítást (vagy legalábbis ennek szándékát). És természetesen nem volt véletlen, hogy a kongresszussal nem sikerült elfogadtatni a Komintern álláspontját.

Amikor a vezetőségválasztás kérdésében a jobboldal puccsot hajtott végre és az előre megállapodott listát leszavazták, Kun elvesztette önuralmát. Kiabált, fenyegetőzött, sírógörcsöt kapott, ami mind nem használt volna, ha a centristák nem ijednek meg a következményektől és nem vonulnak vissza.

A pártkongresszuson kirobbant incidens már jelezte a proletárdiktatúra ne-

hézségeinek sűrűsödését. Mert a győzelmes előrenyomulás ellenére az összhelyzet egyre komorabb. Szamuely azzal tér haza Moszkvából: a szovjet elvtársak segítségére nem lehet számítani, az ő helyzetük talán rosszabb a miénknél is. Az európai forradalom megtorpant.

Ekkor kapja meg a tanácskormány Clemenceau második jegyzékét, amely a Vörös Hadsereg szlovákiai előrenyomulásának beszüntetését, a vörös csapatok visszavonását követeli. Cserébe kilátásba helyezi a román hadsereg által megszállt Tiszántúl kiürítését.

A jegyzék a Tanácsköztársaság bel- és külpolitikáját súlyos dilemma elé állította. Visszautasítása egyértelmű lenne az egész antant elleni hadüzenettel. Berendezkedni vég nélküli háborúra,

szövetségesek, hátország, visszavonulási lehetőség nélkül, olyan hadsereggel, amelyet pillanatnyilag még visz előre az átmeneti siker lendülete, de amelynek elit alakulatai már elvéreztek, és emberanyag-utánpótlása megoldhatatlan — ez volt az egyik alternatíva. A másik, a jegyzék elfogadása, egyértelmű volna a Tanácsköztársaság nemzetközi jellegének feladásával; beletörődés abba, hogy az új állam a szomszédok és az antant kétes értékű ígéreteire építve, lehetetlen határok közé szorítva, Szovjet-Oroszországtól elvágva létezik majd — ha egyáltalán létezhet. Azt jelentette volna, hogy a Vörös Hadsereg visszavonul Szlovákiából, elveszti azt az erkölcsi tőkét, amit az északi hadjárat számára a széles közvéleményben biztosított.

Ennek a dilemmának a megválaszolásánál Kun Béla egyedül maradt. Az éppen ülésező tanácskongresszus tőle várta a döntést, hogy azután bőségesen kifejtse a (bármelyik) döntés ellen felhozható érveket.

Kun Clemenceau-nak adott válasza a maga nemében mestermű, olyan, mintha szerzője évtizedekig tanulmányozta volna a diplomáciai kétértelműség fogásait. Semmit sem utasít el, de nem is fogad el határozottan, tág teret ad különböző értelmezéseknek. De végül is a kérdés elől nem lehet kitérni. Kun előtt ott a példa — a breszti béke. Keserves döntés a jegyzék elfogadása. De valakinek vállalnia kell a kényszerhelyzetek döntéseinek felelősségét, azokét, amelyek csak két rossz közt választhatnak.

A Clemenceau-jegyzék után már előreveti árnyékát a kérlelhetetlen vég. Igaz, a június 24-i ellenforradalmat még leverik. De a munkásosztály egyre fáradtabb. A kiábrándulás, csalódottság egyre jobban elhatalmasodik. Kun a MÁV-gépgyári munkásasszonyok gyűlésén már azt tapasztalja: elvesztette korábban oly félelmetes szuggesztív erejét. Ugyanezt kell észrevennie Salgótarjánban is. A diktatúra munkásbázisa érezhetően gyengül, ezt nemcsak a jelentésekből, de személyes tapasztalataiból is megállapíthatja. Nem is beszélve a parasztságról, amelynek csalódottsága a földosztás elmaradása miatt tapló, mely tüzet fog mindenféle ellenforradalmi szikrától.

Mert egyébként a belső ellenforradalom nem jelentene komoly veszélyt.

A bukás után kötetek tucaíjait irták össze a „vörös terror” borzalmairól; e kötetekben a „véres kezű” Korvin és a „szadista” Szamuely mellett természetesen elsődleges szerep jutott a „bosszúra szomjazó” Kun Bélának. Nem érdemes ezekkel foglalkoznunk; a valóság az, hogy Kun — minden, a terror szükségességét hangoztató kijelentése ellenére — valójában igyekezett a „vörös terrort” minél kevesebb emberélet árán érvényesíteni. Ha tehette, szabadon engedett boldog-boldogtalant, nem kevés gondot okozva ezzel Korvinéknak. Csicserinhez és Rudnyánszkyhoz intézett üzeneteiből lehetetlen nem kiolvasni a mentegetőzést azzal az esetleges váddal szemben, hogy túl enyhén, túl „liberálisan” gyakorolja a diktatúrát.

Július közepén, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésén Kun ismét — akár csak május 2-án — megpróbálja felrázni a munkásságot. De a helyzet megváltozott. Ekkor már asztalán fekszik Korvin jelentése arról, hogy a csepeli munkások sztrájkra készülnek a tanácskormány ellen; hogy a Danubius-gyárban tartott szavazáson mindössze 27-en szavaztak a diktatúra további fenntartása mellett. Kun ezúttal sem szépíti a helyzetet. Válságról beszél, amely megnyilvánul hatalmi, gazdasági és erkölcsi téren. A beszéd végkicsengése: mindent egy lapra teszünk fel, s utána — vagy a „jobb kor” jó, vagy a „nagyszerű halál”.

A munkásállam még egy kétségbeesett kísérletet tesz helyzete megmentésére: a

Vörös Hadsereg megindítja a tiszai offenzívát.

Nem soroljuk itt fel a hadműveletet indokoló belső és külső okokat; nem szólunk az erőviszonyokról, a hadsereg és a háttország hangulatáról; Kun erőfeszítéseiről a július 21-i világsztrájk kihasználására; segélytkérő, elkeseredett hangú táviratairól Moszkvába. Mindezek meglehetősen ismertek. Kun a diktatúra utolsó napjait a fronton tölti: szavával, később szinte testével próbálja megállítani a visszafelé özönlő, vert hadsereget. A szolnoki Tisza-hídon átkozódva kergetné vissza a fegyverüket eldobáló katonákat. Nem sokkal utána egy srapnell közvetlenül autója mellett robban, halálra sebezve a testőréül kirendelt Lenin-fiút. Még félelemre sem gondol: fáradt-

sága nagyobb az életösztönnél, hiszen napok óta nem aludt. Újszászon megáll, beszédet mond a 101. gyalogezred katonáinak. Majd a Keleti pályaudvaron, egy vagonra állva beszél: szavainak azonban már nincs hatása.

Ez a pár nap addigi élete legdöbbenetesebb élménye. A legkeservesebb nem annak felismerése, hogy az erősebb ellenség — az antant — legyőzte a kis magyar proletárállamot. Ennél százszorta fájóbb az a tudat, hogy a munkások elfordultak a diktatúrától, nem hajlandók életük feláldozásával védeni azt. Ez a gondolat hatja át utolsó beszédét, az augusztus elsejeit, amelyben bejelenti a tanácskormány lemondását.

Kétségtelen, hogy azok közül, akik a Munkástanács augusztus elsejei ülésén

jelen voltak, Kun Béla látta legvilágosabban a helyzetet. A többség nem szabadult meg teljesen az antant-illúzióktól. Sokan vélték úgy, hogy mégsem képzelhető, hogy oly demokratikus kormányok, mint az angol és a francia (melyek saját hazájukban a kommunistákat végül is politikai partnerként kezelik), holmi véres, bosszúálló rezsimet hívnának életre Magyarországon. Az optimisták a Károlyi rendszer második kiadásában reménykedtek, a pesszimisták a Tisza—Apponyi-rezsim restaurálásától tartottak.

De Kun Béla ismerte a huszonhat bakui kommisszár históriáját; tudott a francia expedíciós hadsereg herszoni vérengzéséről; tudta, mit csináltak a „demokratikus” Nagy-Britannia katonái

Archangelszkben és a „még demokratikusabb” amerikaiak Murmanszkban. Ezen a téren neki nem voltak illúziói.

Neki másfajta illúziói voltak. Ő abban bízott, hogy az eljövendő fehérterror majd „megneveli” a munkásosztályt. A munkások — akik most oly könnyű szívvel mondtak le a diktatúráról — rájönnek majd, *mit* veszítettek; és ha rájönnek, már csak a kedvező történelmi pillanatot kell kivárni. Az „érettebb” munkásosztály megteremti majd — és nem is sokára — a második, az „igazi” magyarországi proletárhatalmat. Arra gondolt, amit néhány évvel később Gábor Andor így fogalmazott meg:

„S ha láncodat még egyszer levered,
nem lesz kovács, ki visszapörölyözze.

Ha újra mozdulsz: végső mozdulat,
nem gyűr le többé rabtartó urad,
s az épület nem rád — reá dül össze”.

KÉNYSZERŰ PIHENŐ

A magyar népbiztosok és családtagjaik augusztus 2-án, három csoportban érkeztek Ausztriába. Kun az első vonaton volt. A brucki fogadtatást nehéz lenne barátságosnak nevezni. Az osztrák határőrök megmotozták őket, pénzüket elvették, majd — szigorú őrizettel — az osztrák—cseh határ menti Drosendorfba szállították.

A menekültek jogi helyzete éppoly bizonytalan és ellentmondásos volt, mint az egész kül- és belpolitikai szituáció, melybe a határ emez oldalán belekeveredtek. Nehéz lett volna például egyértelmű választ adni arra a kérdésre, vajon egy baráti állam politikai menedékjogát él-

vező vendégeinek, avagy a nemzetközi burzsoázia fogságába esett forradalmároknak tekintsék magukat. Helyzetükben mindkét állapot elemei adva voltak. Az osztrák szociáldemokrata vezérekkel szemben hivatkozhattak az elvtársi szolidaritás, a proletár nemzetköziség elveire. Azok viszont szembekerültek azzal a súlyos dilemmával, amellyel minden hatalomra jutó munkáspárt szembe találja magát: a múlthoz való kötődés és a jelen realitásai közti ellentmondással, a nemzetközi mozgalom szolidaritása és a partikuláris államérdek közti ellentéttel. És miként a legtöbb párt, ők is elsőbbséget biztosítottak a jelennek a múlttal, az államrezonnak a nemzetköziséggel szemben. A magyar kommunisták kedvéért nem akarták viszonyukat sem az antant-

tal, sem polgári koalíciós partnereikkel elrontani. Ezért szerettek volna mielőbb megszabadulni oly sok bonyodalmat ígérő „vendégeiktől”.

Maguk a foglyok természetesen nem voltak hajlandók elfogadni sem az osztrák kormány, sem az osztrák szociáldemokrácia különböző szempontjait. Energiusan követelték szabadon bocsátásukat, valamint az elhelyezésükkel és ételmezésükkel kapcsolatos panaszok orvoslását.

Mai ismereteink birtokában már biztosan állíthatjuk: a feltétel nélküli szabad mozgás nem szolgálta volna a menekült kommunisták érdekét. Az osztrák kormány helyesen cselekedett, amikor védőőrizet alá helyezte őket. Közismertek a magyar fehérterroristák kísérletei a nép-

biztosok elrablására és megölésére. Sem a szétvert, dezorganizált magyar, sem az éppen csak szárnyait bontogató osztrák kommunista párt nem rendelkezett ebben az időben olyan szervezettel, amely ezeket a kísérleteket el tudta volna hárítani, testi épségüket garantálni tudta volna. Másfelől lehetetlen nem látni azt a szándékot, hogy távol tartsák a magyarokat az osztrák kommunista mozgalomtól.

A foglyok elhelyezése és ellátása kezdetben igen rossz volt. Először három különböző helységben — Heidemühlben, Drosendorfban és Karlsteinben helyezték el őket, majd mindnyájan Karlsteinbe kerültek. Itt az élelmezés már javult, viszont az őszi beálltával sokat szenvedtek a hidegtől. 1920 januárjában az osztrák hatóságok a karlsteini tábort

felszámolták. Kun Béla családja Bécsben telepedett le, ahonnan tavasszal Olaszországba távozott. Kunt februárban a Bécestől nem messze fekvő Stockerauban, majd a steinhofi kórház egyik pavillonjában helyezték el. Itt követték el ellene a Bécsbe küldött fehér ügynökök azt a merényletet, melynek majdnem áldozatul esett: atropinnal mérgezett édességet küldtek be neki.

Mindezen hányattatások közepette Kun változatlanul a magyar kommunista mozgalom vezére maradt. A drosendorfi éhezés, a karlsteini hideg, az asztma, az őrség kicsinyes piszkálódásai, a fogolyélet idegörlő intrikái, ha időnként akadályozták is, jelentéktelen külső keretei voltak csupán annak a tevékenységnek, amely az Ausztriában töltött 11 hónapot

kitöltötte: az új magyar forradalomért és a világkommunizmusért folyó harcnak.

Ma már világos, hogy a Tanácsköztársaság leverését az augusztust követő hónapokban sem a magyar, sem a határon kívüli kommunista mozgalom nem fogta fel a maga teljességében. Időleges, rövid ideig tartó vereségre gondoltak csupán: egy elvesztett ütközetre a nagy háborúban, melynek egyéb frontjain egészében jól mennek a dolgok. Az oroszországi polgárháború kategóriáiban gondolkodtak, ahol Magyarországnál jóval nagyobb területek cseréltek két-három hónap leforgása alatt többször is gazdát. De még inkább — és mindenekelőtt — a világforradaloméban; ennek dübörgését vélték hallani az olaszországi gyárfog-

lalásokban, az ismétlődő németországi sztrájkokban. „A forradalom ügye Nyugaton óráról órára érik” — írja Kun Béla Leninnek. A forradalmi optimizmust fokozták a Vörös Hadsereg győzelmei. Egyáltalán nem tűnt kizártnak az a perspektíva, hogy Bugyonnij vörös lovasai egy szép — nem is távoli — napon megjelennek a magyar rónán.

Ezzel magyarázható, hogy Kun és társai ez időben született írásaiban hiába keresnők a vereség feletti elkeseredésnek, az önmarcangoló hibakeresésnek később oly szomorúan mindennapos felhangjait. Az ausztriai kényszerpihenő irodalmi termésének alaphangulata a forradalmi optimizmus. Egyik műve mottójául egy Engels-idézetet választ: „És az a valószínűleg igen rövid pihenő, amelyet az

első felvonás vége és a második felvonás kezdete között kaptunk, szerencsére időt ad nekünk egy nagyon fontos munkára: megvizsgálni az okokat, amelyek elkerülhetetlenné tették mind az utolsó felkelést, mind annak balsikerét.”

Cikkeinek, brosúráinak központi kérdése természetesen a diktatúra értékelése — annak eredményei és hibái, pozitív és negatív tanulságai, valamint az új forradalom előtt álló feladatok. Elemzéseiben fontos helyet foglal el az a — már Budapesten, augusztus elsején kifejtett — gondolat, hogy a diktatúra bukásáért maga a munkásosztály a felelős. A Karlsteinben írott *Forradalomról forradalomra*, valamint a *Marxista elmélet — forradalmi gyakorlat* című műveiben részletesen kitér erre a kérdésre. „A munkás-

osztály maga volt az, amely tulajdon vereségét felidézte... Nem a forradalom vezetőinek elárulásával, hanem saját életérdekeinek kishitű cserbenhagyásával” — írja. Kifejti: a magyar munkásság (ellentétben az oroszokkal) nem járta ki a forradalmi harc iskoláját, a hatalom szinte magától hullott az ölébe, sokkal inkább nemzetközi tényezők, semmint a belső osztályharc eredményeként. Nem volt ideje arra, hogy kiábránduljon a polgári demokratikus illúziókból.

Ebből következik ezen írások másik fontos tétele: a fehérterror alapjában véve hasznos, „jót tesz” a proletariátusnak, segít kiábrándulni az illúziókból. Az áldozatok, a veszteség bőségesen megtérül majd a forradalom „második menetében”. December 7-én ezt írja Lenin-

nek: „Diktatúránk összeomlása hasznos kihatással volt proletariátusunkra, most azzal is rendelkezik, ami előbb hiányzott nála: forradalmi múlttal.” *Forradalomról forradalomra* című brosúrájának 1920. január 20-i keltezésű utószavában ugyanezt a gondolatot így fogalmazza meg: „A fehérterror iskolája megtanította a fegyvereit kishitűen eldobó munkásságot arra, amit nem akart elhinni a harcra ösztönző proletariátusnak: nincs választás, csak a proletár vagy a burzsoá diktatúra között. A fehérterror minden kínja, minden vérengzése csak újabb ösztönzés a kommunisták pártja számára, hogy szervező és felvilágosító munkájával előkészítse a forradalom új szakaszát, a proletariátus újabb diktatúráját Magyarországon.”

Ma már tudjuk: téves érvelés ez. A fehérterror az esetek többségében ellenforradalmi rendszerre konszolidálódik. A tartós üldözés nem forradalmasítja, hanem demoralizálja a munkásosztályt. A maroknyi illegális kommunista önfeláldozó küzdelme nem pótolhatja a legális munkásmozgalom helyén keletkező űrt. Az ellenforradalom ideológiai bomlasztása előbb-utóbb magával ragadja a munkásosztály jelentős rétegeit. 1919-ben azonban a nemzetközi munkásmozgalom még csupán az átmeneti fehérterrorra vonatkozó tapasztalatokkal rendelkezett. Kun, amikor ezeket a következtetéseket levonta, az oroszországi polgárháborúra gondolt, ahol Kolcsak, Gyenyikin, Mámontov kozákjainak kancukái és akasztófái az ingadozók milli-

óit állították a szovjethatalom oldalára.

Fontos — és Kun további elméleti fejlődését meghatározó — következtetésre jutnak ezek az írások a szociáldemokrácia szerepét illetően is. „A burzsoázia erőszakszervezete annyira legyengült, hogy az áruló szociáldemokrácia nélkül képtelen volna uralmát s ezzel együtt a kizsákmányolást fenntartani . . . A döntő, végső harc a két irányzat között kikerülhetetlen. Minden törekvés, melynek célja kiegyenlítéssel elhalasztani vagy kikerülni a döntést, csupán a szocializmust elárulók, az osztály-együttműködés érdekeit szolgálja. Tehát kártékony.” Megállapítván, hogy a centristák a kiegyenlítés szerepét igyekeznek magukra vállalni, leszögezi: „Ennek a kiegyenlítő irányzat-

nak s vezetőinek pellengérre állítása még szükségesebb, mint azoké, akik nyíltan szegődtek a burzsoázia laká-jaiul”.

Ezekben az írásokban tehát már meg-lehetősen kiforrott, érett formában talál-kozunk azokkal a nézetekkel, amelyek a húszas évek első felében a Kommu-nista Internacionáléban feltűntek, majd második felétől uralkodóvá váltak. Szö-gezzük azonban le: ezek a nézetek 1919—20-ban nem számítottak szektás nézetek-nek, a kommunista mozgalom skáláján találkozunk ennél jóval „balosabbak-kal” is. De ez az alapállás Kun egész további életútját jellemzi.

Szektás szemlélete részben a magyar mozgalom ortodox-marxista iskolájában, részben a forradalom tapasztalatainak

egyoldalú elvonatkoztatása során alakult ki, egyes valóban meglevő jelenségek és folyamatok abszolutizálása közben. Meggyökeresedését elősegítették bizonyos érzelmi tényezők — egyes szociáldemokrata vezérek árulása feletti mélységes felháborodás, a bukás miatti elkeseredés, a forradalom további sorsáért érzett aggodalom. Egy olyan szenzibilis egyéniségnél, mint Kun Béla, nehezen volt elkerülhető, hogy az érzelmeivel egybevágó tényekből önmaga (és az egész magyar párt) számára sziklaszilárdnak tűnő épületet betonozzon össze. Nem volt elég szigorú önmagához, hogy gondos elemzésnek vesse alá a vágyainak és korábbi tapasztalatainak ellentmondó körülményeket, és azok alapján korrigálja vagy legalább finomítsa álláspontját. Ekkora szellemi

önfegyelemre csak kifejezetten teoretikus alkatú emberek képesek — és Kun Béla nem tartozott ezek közé.

Elméleti munkája közben mindent megtett azért, hogy ne szakadjon el sem a magyar, sem a közép-európai kommunista mozgalom gyakorlatától. Az osztrák őrizet szabályait nem volt nehéz kijátszani. Hamarosan létrejött a kapcsolat Pesttel csakúgy, mint Moszkvával, Berlinnel, Milánóval.

Az első — és legfontosabb — feladat a szétzilált, illegalitásra fel nem készült magyar párt újjászervezése volt. Ezzel egyidőben meg kellett szervezni a fehérterror áldozatainak segítségét, a legsúlyosabb esetekben meg kellett kísérelni a börtönben levők szöktetését; gondoskodni kellett az Ausztriába menekült több

ezer emigráns elhelyezéséről, munkába állításáról; tanácsokkal kellett ellátni a szomszéd államokba szakadt, és az ottani munkásmozgalomban vezető szerepre szert tett magyar kommunistákat; végül, de nem utolsósorban, a Magyar Tanácsköztársaság tapasztalatait a nemzetközi munkásmozgalom rendelkezésére kellett bocsátani.

Ezek a feladatok a KMP Ideiglenes Központi Bizottságára vártak, melynek Kun Béla, Landler Jenő, Pór Ernő, Hamburger Jenő, Lukács György és Hirossik János voltak tagjai. A KB-nak sikerült kapcsolatot létesíteni a Budapes-ten szervezkedő kommunista csoportokkal. Csakhamar létrejött — osztrák kommunisták közvetítésével — az összeköttetés a Kommunista Internacionáléval is. 1919

októberében megjelent Bécsben Paul Rüeegg, Németország Kommunistá Pártja Központi Bizottságának tagja, akit a Komintern azzal bízott meg, hogy szervezze meg Kun Béla és Pór Ernő szökését és a Szovjetunióba jutását. (Jellemző az akkori állapotok ellentmondásosságára, hogy az álnévvel, hamis útlevéllal és titkos megbízatással Ausztriába érkező Rüeegg tervének végrehajtásához az osztrák szociáldemokrata miniszterekhez fordult segítségért.) Rüeegget küldetésének végrehajtásában megakadályozta az osztrák rendőrség, de Kunhoz ez után is rendszeresen jártak osztrák, olasz, amerikai és más kommunisták. Nyilatkozatokat adott, cikkeket írt, szervezte a pártot.

1920. május 4-én ismét levelet írt Leninnek. A levél beszámol arról, hogy

Károlyi Mihály felvette a kapcsolatot a magyar kommunista vezetőkkel, egységfrontot akar velük létrehozni, a jugoszláv megszállás alatt levő Pécsen létrehozandó ideiglenes kormány formájában. A levélből úgy tűnik, Károlyi késznek mutatkozott a kommunista pártba való belépésre, legalábbis erre utal Kun alábbi mondata: „Én Károlyit személyileg feltétlenül tisztességes embernek tartom, de a pártba nem lehet beengedni.” Az is kiderül, hogy Károlyi (maga is pénzsűkében) anyagi támogatást ajánlott fel az internált kommunistáknak.

A levélben Kun ismét kifejti (nyilván Lenin jóváhagyására számítva) az agrárkérdéssel kapcsolatos álláspontját. Mint írja, „elvtársaink egy része — hozzá nem értésből, forradalmi türelmetlenségből —

azt szeretné, ha kiadnánk a földosztás jelszavát". Kun ezt ellenzi. Még akkor is, ha a parasztok önszántukból felosztanák a földet, meg kell menteni a nagybirtokból mindazt, amit lehet, a város, az ipari munkásság ellátása érdekében.

A továbbiakban a kommunizmus európai perspektíváival foglalkozik. Megállapítja: az orosz és a nyugat-európai forradalmi mozgalom közötti távolság szemlátomást nő. Nyugaton nem lehet „tisztán kommunista diktatúrára számítani”. „Számolni kell azzal, hogy a döntő szakaszig nem tudjuk agyoncsapni a Däumigeket és Longuet-eket”. Arra kéri Lenint, írjon egy könyvet a bolsevik módszerek változatosságáról. Különösen fontosnak tartja a vörös terror kérdése-

nek tisztázását. Bírálja a Kommunista Internacionálé vezetési stílusát, elmarasztalja a mozgékonyság hiányában. Szükségesnek tartja, hogy komoly tekintélyei közül valaki (Radek, Buharin vagy velük azonos szintű vezető) állandóan Közép- vagy Nyugat-Európában tartózkodjon, ezáltal a Kommunista Internacionálé gyorsabban tudna reagálni a változó forradalmi helyzetre. Kéri Lenint, járjon közbe az osztrák kormánynál ő és társai, a német kormánynál pedig Max Lewien kiszabadítása érdekében. Saját terveire vonatkozóan megismétli: legszívesebben Ausztriában maradna, itt használhatna legtöbbet a magyar és a nemzetközi forradalom ügyének.

Ez az utóbbi elképzelés nem volt reális. Sem az osztrák kormány, sem az

antant nem tűrte volna Kun bécsi működését, az illegális ott-tartózkodás feltételei pedig ekkor még hiányoztak.

Jól tudta ezt a szovjet kormány, amely minden lehetőzt megtett azért, hogy Kun Béla és legexponáltabb társai (Pór Ernő, Vágó Béla, Szántó Béla) mielőbb a Szovjetunióba kerüljenek. Végül is a diplomáciai út bizonyult leginkább járhatónak. Az osztrák—szovjet hadifogolyegyezmény egyik záradékaként meg egyezés született a magyar népbiztosok szabad elvonulásának engedélyezéséről. Némi — nem kis izgalommal járó — osztrák—német diplomáciai közjáték után, 1920. július 17-én Kun Béla — egy orosz hadifoglyokat szállító szerelvény-nyel — elindult a stettini kikötő irányába.

1920. augusztus 11-én a petrográdi szovjet határőrség előírászerű tömörséggel jelenti: Kun Béla szerencsésen megérkezett Petrográdba.

„TOVÁRIS BÉLA KUN”

A háborútól, éhségtől, gazdasági káosztól sújtott, harcban álló szovjetország nem „magas vendégként”, de bevetésről visszatérő harcosként fogadta Kun Bélát. Azt várta tőle, hogy energiáját, tudását, harci tapasztalatait a küzdő proletárállam szolgálatába állítsa. Nem menedéket kereső emigránsnak, hanem a lenini gárda egyenértékű tagjának tekintette.

Ez a magatartás nem volt valami különös, Kun Bélának kijáró privilégium. Az internacionalizmus az új hatalom természetéből fakadt, természetes volt hát, hogy Kun Bélát — miután jelenleg a magyar forradalom ügyéért keveset tehet — ott kell felhasználni, ahol képes-

ségei a forradalom érdekében legmegfelelőbben hasznosíthatók (ebben az időben, ha nem is hibátlanul, de folyékonyan beszélt már oroszul).

Pontosan ezt akarta Kun Béla is.

Ismerős, otthonos közeg vette körül. Egyszerre három területen vártak rá feladatok. Igényt tartott rá a szovjetállam, a Kommunista Internacionálé és a Szovjetunióban élő magyar kolónia. Bárhová ment, barátok fogadták; Lenin, Zinovjev, Radek, Buharin, Csicserin, csakúgy, mint a hadifogoly-mozgalom vezetői, Rudnyánszky Endre, Márkus Pál, Bátori János, Perényi János. Nem várt — nem is kapott — pihenőt a 11 hónapos fogság után. Úgy tekintettek rá, mint aki „naprakészen” otthon van a szovjetállam problémáiban.

Moszkvába érkezésének másnapján már szemlét tart a Vörös Hadsereg magyar tisztiiskolásai felett és beszédet intéz hozzájuk. Azonnal bekapcsolódik az OK(b)P magyar szekciói központi irodájának munkájába. Szeptemberben leutazik Bakuba, részt vesz és felszólal a Keleti Népek Kongresszusán. Szeptember 20-án már Moszvában van: referátumot tart a Szovjet-Oroszországban levő magyar hadifoglyok konferenciáján. Mielőtt azonban komolyan hozzáláthatna a hadifoglyok közötti pártszervező munkához, új, felelős megbízatást kap. A szovjet kormány a Déli Front haditanácsának tagjává nevezi ki.

1920 őszére Szovjet-Oroszország európai részén már csak a déli fronton folyt komoly harci tevékenység. Vrangel tá-

bornok csapatai kezükben tartották a Krim-félszigetet és Ukrajna déli részét. Bár létszámra nem nagy, de kitűnően felszerelt, tankokkal, nehéztüzérséggel, repülőgépekkel ellátott hadsereg volt ez. Személyi állományának többsége hivatásos tisztekből és kozákokból állt. Műszakilag alaposan megerősített, védelmi harcra kiválóan alkalmas terepet mondhatott magáénak. Ezért felszámolása a Vörös Hadsereg számára bonyolult feladatot jelentett.

A Krím-félsziget maradt erre az időre az orosz ellenforradalom utolsó bástyája. Ide gyűltek „szent Oroszország” utolsó maradványai, mindazok az elemek, akiknek addig nem sikerült külföldre menekülni. Mintegy 300 ezer ember — milliomosok és kurtizánok, miniszteri taná-

csosok és kozákörmesterek, liberális Duma-képviselők és feketeszázas pogrom-lovagok — várt bebocsátást az angol—francia hajókra, amelyek biztonságos partok felé szállítják majd őket.

A Vrangel-hadsereg felszámolásának feltételei akkor teremődtek meg, amikor a Vörös Hadsereg befejezte a lengyelországi hadjáratot és az itt felszabaduló erőket — mindenekelőtt a legendás Első Lovashadsereget — a déli front rendelkezésére bocsátották. Ekkor hozták létre a front haditanácsát. A Vrangel elleni hadjárat vezetése három ember — M.V. Frunze, Sz.I. Guszev és Kun Béla — kezében összpontosult, Frunze parancsnoksága alatt.

Mielőtt a Vörös Hadsereg hozzálátott volna Dél-Ukrajna és Krím felszabadí-

tásához, rendezni kellett egy igen fontos kérdést: a Mahno-féle ún. „Felkelő Hadsereghez” való viszonyt. Mahno „Felkelő Hadserege” ukrán anarchistákból állt. A szabadcsapat nem vetette alá magát sem a német—osztrák katonai közigazgatásnak, sem a gyorsan váltakozó ukrán kormányoknak, sem pedig a szovjethatalomnak. 1920 őszére ez az elszánt, gyorsan mozgó, jól felszerelt csapat komoly katonai erőt képviselt, a Vörös Hadseregnek egyáltalán nem volt mindegy, hogy ellenségként vagy szövetségesként kell-e számolni vele. Ezért az ukrán szovjetkormány tárgyalásokat kezdeményezett a mahnoistákkal. A befejező szakaszban Kun Béla is bekapcsolódott a tárgyalásokba és egyike lett az egyezmény aláíróinak. A megállapodás értel-

mében Mahno hadserege alávetette magát a Vörös Hadsereg főparancsnokságának és részt vett a Vrangel elleni harcokban. Cserébe a szovjet fél kötelezte magát arra, hogy az anarchistákat Ukrajnában „önálló forradalmi szervezetnek” tekinti.

A Krím-félsziget felszabadítása súlyos nehézségekkel járt és nagy áldozatokat követelt. A Krím kapuját jelentő perekopi földnyelv műszaki akadályain a vöröskatonák a szó legszorosabb értelmében egymás holttestein átgázolva törtek át. „A csapatok gyilkos tűzben keskeny átjárón rohamozták az ellenség drótakadályait. Veszteségeink rendkívül súlyosak. Egyes hadosztályok elvesztették személyi állományuk háromnegyed részét. A földszorosok rohamozása alkalmával szenvedett embervesztés (halot-

takban és sebesültekben) legalább tízezer fő” — jelentette Frunze Leninnek.

A perekopi áttörés után a Vörös Hadsereg osztagai előzönlötték a Krím-félszigetet. 1920. november 15-én felszabadult Szevasztopol. November 16-án Frunze, Guszev és Kun táviratban értesítették Lenint a Krím-félsziget teljes felszabadításáról.

A reguláris hadműveletek befejezése távolról sem jelentette azt, hogy a Krím-félszigeten az élet visszatért a rendes kerékvágásba. Ehhez fel kellett számolni azt az aktív ellenforradalmi gócot, amelyet a Vrangel-hadsereg maradványai, valamint a fentebb már körvonalazott elemek jelentettek. E célból bizottság alakult, amely Kun Bélából, Vera Zemljácskából és Sz. I. Guszevből állt.

Kun Béla életének erről a szakaszáról szólva, lehetetlen nem foglalkozni a burzsoá propaganda és történetírás azon állításával, hogy Kun a Krímben „vérfürdőt” rendezett, ezreket, sőt tíz- és százezreket gyilkolt, illetve gyilkoltatott meg. A „krími vérfürdő” a húszas évek szovjetellenes propagandájának éppoly kedvenc csemegéje volt, mint a negyvenes-ötvenes évek „katyni tömegsírja”. Ezeknek a rémtörténeteknek alapvető vonása, hogy szerzőik egyetlen, valamennyire is komolyan vehető dokumentummal sem tudják állításaikat alátámasztani. Nem véletlenül állítják előtérbe éppen Kun Béla személyét. Az orosz fehérgárdista emigráció — amely első számú szerzője és terjesztője a krími „grand guignol”-nak — azt a beállítást

igyekeznek erősíteni, mely szerint a polgárháborúban a bolsevikok „idegenek” segítségével győztek.

Nos, ezekben a hónapokban a Krímben valóban sok vér folyt: munkások, parasztok és politikailag semleges emberek vére a felszabadítás *előtt*; ellenforradalmárok, burzsoák és — minden bizonnyal — véletlen áldozatok vére is a felszabadítás *után*. Az olvasó számára aligha kell bizonygatni a forradalmi terror indokoltságát, szükségességét, *elkerülhetetlenségét* a fehérterrorral szemben. Egy olyan területen, ahol viszonylag kis helyen masszív tömegben összpontosul szinte az *egész* oroszországi ellenforradalom, ahol még három hónappal a felszabadítás után is bandaharcok folynak, a helyzet konszolidálását nem

lehet az eszmei meggyőzéstől várni. Ha Kun Béla és harcostársai nem börtönzik be, és szükség esetén nem végeztetik ki a szovjethatalom számára legveszélyesebb ellenforradalmárokat, súlyos bünt követ-tek volna el a forradalommal szemben: a „megtakarított” emberéletek a későbbiekben sokba kerülhettek volna. Természetes, hogy ilyen alkalmakkor fordulnak elő önkényeskedések is, ezekért azonban lehetetlen azokat felelőssé tenni, akik a legszigorúbban léptek fel az egyéni akciók ellen.

Kun Béla krími küldetését csak az ellenforradalom vagy a nyárspolgári képmutatás vizsgálhatja a „vérfürdő” alapján. Valójában Kun egy komplex, nagyon sokrétű és szerteágazó problémát oldott meg: megteremtette a Krímben a

szovjethatalom normális működésének feltételeit. Ennek a vörös terror csak alárendelt (és átmeneti, rövid ideig tartó) része volt. Ennél fontosabb — és bonyolultabb — feladat volt a szovjet közigazgatás megteremtése, a gazdasági élet helyreállítása, a pártszervezetek létrehozása, az élelmezés megoldása, a járványok elleni harc, a tengeri kikötők használhatóvá tétele. Ezek töltötték ki Kun munkanapjait 1920 novembere — 1921 januárja között. Testére szabott feladat volt: nagy szervezőkészséget, fáradhatatlan munkabírást, gyors döntéseket, határozott fellépést, ugyanakkor rugalmasságot követelt. Kun erőfeszítéseket tett arra is, hogy a burzsoázia értékes elemeit, az orosz intelligencia egyes képviselőit megnyerje a szovjethatalom számára. Ez a sokoldalú

tevékenység néhány hónap alatt meghozta eredményét. 1921 januárjára megszűnt a rendkívüli állapot, a Krím-félsziget beilleszkedett a Szovjetunió mindennapi életébe.

1921 januárjában Kun Béla visszatért Moszkvába. Energiáját ismét a magyar párt újjászervezésének szolgálatába állította.

A párt újjászervezésére vonatkozó elképzelései még az ausztriai internálás hónapjaiban alakultak ki, és az ez időben írt művekben világos megfogalmazást nyertek. Arra a meggyőződésre jutott, hogy Magyarországon zárt, centralizált, illegális pártot kell létrehozni, amely szigorúan elhatárolja magát a szociáldemokrata párttól. A szakszervezeteket meg kell hódítani, ki kell

ragadni a szociáldemokrata vezetők kezéből. A pártot — a bolsevik példa nyomán — a hivatásos forradalmárok szűk szervezetének képzelte, amely képes arra, hogy nagy tömegek harcát vezesse. Az újjászervezéshez szükséges kádert az orosz polgárháború iskoláját kijárt hadifoglyokból és az emigránsokból kívánta létrehozni. Abból indult ki, hogy a párt-építést csak otthon, Magyarországon lehet folytatni. Mindenkinek haza kell tehát menni, aki a kommunista mozgalomban részt akar venni — köztük az emigrációban levő volt vezetőknek is. A lebukás veszélye egyetlen kommunistát sem riaszthat vissza. Akinek, úgy mond, az „elpusztulási valószínűsége” nem nagyobb 60—70 százaléknál, köteles hazatérni.

A pártépítésre és a forradalom menetére vonatkozó nézetei töretlen optimizmusról tanúskodnak. Már 1920 szeptemberében, a II. oroszországi hadifogoly konferencián tartott beszédében kifejti: a hazatérő kommunista hadifoglyok feladatai (bár a terror nagy) nem túlságosan bonyolultak. Ha 2000 kommunista bejut a szakszervezetbe, ez elég ahhoz, hogy felforgassa azokat, a tömegek „maguk rúgják majd ki a bürokratákat”. És akkor — irány a fegyveres felkelés!

A fentiek azt a benyomást keltik, hogy Kun akkoriban elvesztette kapcsolatát a magyar valósággal. Bármennyire igyekezett is tudomásul venni az új tényeket, a háború előtti Magyarország képe élt tudatában. Látókörét a nemzetközi for-

radalmi mozgalom, azon belül is elsősorban Szovjet-Oroszország horizontja határozta. Még 1921-ben sem jutott el arra a felismerésre, hogy a világforradalom nem néhány hónap kérdése.

A világforradalom perspektívája miatt nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a tömegek közti aprómunkának, a megnyerésükért vívott szívós, lassú harcnak. Hiszen egyszer már átélt egy periódust, amikor néhány hét leforgása alatt milliók tudata változott meg, indifferens száz-
ezrek álltak egyik napról a másikra a forradalom oldalára. A lényeg az, hogy ne ismételjük meg az akkori hibát: ha a tömeg megindul felénk (és hogy megindul, az iránt semmi kétség) ne oldódjunk fel benne; legyen egy szilárd, elvileg megalapozott, bolsevik elmélettel fel-

vértezett párt, amelyik fogadja őket, irányt ad nekik, élükre áll.

A pártépítéssel kapcsolatos írásokból az is kitűnik, hogy Kun Béla ebben az időben meglehetősen lebecsülte a munkásmozgalom üldözésével hivatásszerűen foglalkozó szervek lehetőségeit. A Bécsben élő és a hazai helyzetet lényegesen jobban ismerő kommunisták nem akartak hinni a szemüknek, amikor egy nyilvánosan megjelenő lap, a moszkvai *Vörös Újság* hasábjain olvastak olyan beszámolókat, amelyeket csak zárt ajtók mögött lett volna szabad elmondani! A Szovjet-Oroszországban dolgozó magyar vezetők büszkén dicsekedtek a világ előtt azzal, hány magyar kommunistát küldenek haza „illegálisan”. Egyes szovjet városokban a városi pártbizottság nagygyű-

lésen — zenekarral, díszemelvénnyel — búcsúztatta az illegális munkára hazatérőket, akik közül többen felszólaltak, közölve a hallgatósággal pontos nevüket is.

A lebukás kockázata nem jelenthet akadályt a pártmunka vállalásában — ez a gondolat állandóan visszatér Kun ez időbeni írásaiban és beszédeiben. Ő maga természetesnek tartotta, hogy életét bármely pillanatban kockáztassa és ha kell, feláldozza a mozgalomért; úgy vélte, megvan az erkölcsi alapja ahhoz, hogy másoktól is megkövetelje ezt. Egyszer az önfeláldozásról vitázva, kifejtette: tulajdonképpen gyávának tartja azokat, akik önmagukat hajlandók feláldozni a pártért, de másokat nem. Ilyen alapon sosem jutnánk előre a pártépítésben — mondotta.

Nem kell különösebb pszichikai mélységekbe ereszkedni ahhoz, hogy megtaláljuk ennek az álláspontnak a gyökereit. A magyar, orosz és más forradalmárok több nemzedéke nőtt fel ilyen eszméken. Nem énekelte-e meg Petőfi a szép halált, amikor piros zászlók alatt, a világszabadságért folyó harcban esnek el a hősök? Nem dalolt-e Kun Béla másik kedvence, Heine, a vártárol, ahol állni kell, ha tudjuk is, hogy egy napon majd a golyó leüt? Nem zengte-e Gorkij „a bátrak szent balgaságának” dicsőségét, az ég felé törő sólyomét, akit soha nem is fog megérteni a földhöz tapadt sikló?

Semmi okunk kételkedni ennek a forradalmi pátosznak a teljes őszinteségében. De nincs mit csodálkozni azon, hogy

azok, akik a magyar kommunista mozgalmat nem a forradalmi messianizmus, hanem a hétköznapi magyar valóság talajára akarták építeni, elborzadtak ettől az érveléstől. Még inkább — az érveket kísérő tettektől. Kun Béla ugyanis a rá jellemző energiával látott munkához.

1921 februárjától, pontos listák alapján összeválogatva, részletes instrukciókkal ellátva indultak haza a magyar hadifogoly kommunisták, hogy egyenesen belefussanak a csóti tábor kémelhárító tisztjeinek karjába, akik jórészt ugyanezen listák pontos másolatai alapján részesítették őket „megfelelő fogadtásban”. A bécsi kommunisták — élükön Landler Jenővel, Lukács Györggyel, Hirossik Jánossal — úgy vélték, nincs

az a szó, amely elég éles volna a „párt-
építő frakció” (így nevezték magukat
Kun és legközelebbi társai: Pogány
József, Rudnyánszky Endre, Szántó
Béla) által okozott károk elítélésére.
Kunék viszont úgy gondolták, hogy a
„landleristák” óvatossága, a hazai
viszonyok bonyolultságára való hivat-
kozás objektíve semmittevésre vezet, a
végtelenségig elodázza a párt — oly-
annyira sürgető — újjászervezését; meg-
fosztja a magyar munkásosztályt attól
a lehetőségtől, hogy a nemzetközi forra-
dalmi hullám dagályperiódusát kihasz-
nálja.

Az ellentétek súlyos frakcióharcokra
vezettek, amelyek rányomták bélyegüket
a magyar kommunista mozgalom elkö-
vetkező évtizedére. Sem helyünk, sem

szándékunk itt e harcok történetét elemezni. Csupán néhány, Kun Bélával kapcsolatos mozzanatra szeretnénk kitérni.

Történelmi közhely, hogy minden levert forradalom után a vereséget szenvedett forradalmárok között egymást vádoló csoportok alakulnak. Lenin egy ízben, félig tréfásan, azt mondta a magyar kommunistáknak: „kevesli” a két frakciót; a bolsevikok az 1905-ös forradalom után legalább öt-hatot alkottak. Az is törvényszerű, hogy a kölcsönös vádaskodások bugyrai hamarosan dühödt személyi ellentétekkel telnek meg. Hiszen olyan emberekről van szó, akik életüket tették fel az ügyre: képtelenek a kívülálló hűvös szenvtelenségével szemlélni, hogy a *másik* objektíve kárt okoz a közös ügynek. (Mert mi más is lehetne

a következmény: ha az „én álláspontom” az „egyedül helyes”, „egyedül lehetséges”, az annak homlokegyenest ellentmondó nyilvánvalóan káros.) És akkor már magasra csap a gyűlölet a másik iránt, aki súlyos károkat okoz, és ráadásul azt állítja, hogy ő is a közös ügyért harcol, sőt, *csak* ő harcol igazában!

Ez a séma nagyjából azonos valamennyi bukott forradalmi mozgalom esetében. Az egyedi vonások (az eszközök megválasztása, a viták hangja stb.) első-sorban a résztvevők vérmérsékletétől, jellemétől, emberi kvalitásaitól függnek. Kun Bélát ebből a szempontból hátrányosan befolyásolta támadó, lobbanékony természete. Miközben ő maga a rendelkezésre álló valamennyi eszközt felhasználta ellenfeleivel szemben, a vele

szemben tett lépések (olykor még az elvtársi kritika is) módfelett felingerelték, kibillentették egyensúlyából. Egy ízben sértődött, kioktató hangú levelet írt Leninnek, amiért az bíráló megjegyzéseket tett a magyar emigráció egyes képviselőire. A frakcióharcok idegileg erősen igénybe vették, valóságos szanatóriumi beutalót jelentett számára, amikor 1922 elején egy időre elszakadt ettől a tereptől.

Az utókor ma már higgadtan szemléli ezeket a harcokat. A kérdéseket, amelyek körül a harc folyt, eldöntötte az idő: egyes nézeteket igazolt, másokat megcáfolt. A kölcsönös vádaskodásokat, a felgyülemlett sérelmeket az azóta eltelt fél évszázad a résztvevők magánügyévé degradálta. A történelmi igazság azonban megköveteli, hogy félreérthetetlenül le-

szögezzük; a harcok lényegét érintő kérdésekben nem Kun Bélának és társainak, hanem a Landler-frakciónak volt igaza. Kun Béla érdeméül tudhatjuk be a mindenáron tenni akarást, az áldozatkészséget, a forradalmi szándékot. De álláspontját bénítóan eltorzította a hibás helyzetelemzés, a forradalmi erők túlbecsülése. Ez — magától értetődően — balos, szektás előjelű hibák elkövetéséhez vezetett.

Ugyanilyen hibát követett el Kun Béla 1921 márciusában, Németországban.

1921 márciusában a Kommunista Internacionálé Kun Bélát a Végrehajtó Bizottság megbízottjaként Berlinbe küldte. (Ez az akkori kommunista mozgalom bevett gyakorlatának számított.) Kun magával vitte néhány hozzá közel álló, németül jól beszélő, a német viszonyokat

ismerő elvtársát: Pogány Józsefet, Dornbusch Richárdot, Münnich Ferencet, Polacsek Lászlót. Feladata az volt, hogy segítséget adjon a német pártnak a kialakult bonyolult helyzetben.

1921 elején a poroszországi tartományi választásokon az Egyesült Kommunista Párt 1211 ezer szavazatot kapott. A választási sikeren felbuzdulva, a párt egyes vezetői meghírdették az „offenzív taktikát”. Ennek lényege: „a pártnak nem szabad várni a forradalmi helyzet kialakulására, hanem akciói révén siettetni kell azt.” A taktikai kérdésben folyó vitában Kun az „offenzív taktika” képviselőinek (Thalheimer, Brandler) álláspontjára helyezkedett, Paul Levivel és Clara Zetkinnel szemben. Fellépése el is döntötte a vitát.

Az elvi álláspont nem maradt gyakorlati következmények nélkül. Március végén Szászországban fegyveres harc tört ki a kommunisták vezette munkások és a rendőrség között. A kellő előkészítés híján, nem megfelelő időpontban ki-robbant felkelés súlyos kudarcra vezetett.

A „Märzaktion” kudarca — és az ezért viselt felelősség — képezte a Kom-intern III. kongresszusának egyik köz-ponti kérdését. Ez volt az első kongresz-szus, amelyen Kun — népes magyar küldöttség élén — részt vett, és azonnal támadások pergőtüzébe került. Nemcsak a német küldöttek — mindenekelőtt Clara Zetkin — illették súlyos — és nagyrészt jogos — kritikával. Az „offen-zív taktikát” — melynek Kun egyik szerzője volt — élesen elutasította Lenin

is. De mind Lenin, mind Zinovjev megvédték Kun forradalmi becsületét, nem engedték vitatni a szándék tisztességét.

A németországi akció után ismét visszatér a magyar ügyekhez. 1921 telén megérkezik Moszkvába azoknak a magyar kommunistáknak első csoportja, akiket a szovjet kormány diplomáciai akciója mentett ki a börtönből. Érkezésük időpontja egybeesik a nagy éhség — a Volga menti szárazság — legnehezebb periódusával. Cseppet sem egyszerű dolog megfelelő körülményeket teremteni számukra — hiszen az egész szovjet nép embertelenül nehéz körülmények között él. A legmagasabb szinten (Leninnél) kell kijárni, hogy legalább három hónapig kivételes, „szanatóriumi” ellátást kapjanak.

Erre neki magának is nagy szüksége lenne. Hol mindenütt meg nem fordult egyetlen év alatt! Petrográd, Moszkva, Harkov, Szevasztopol, Berlin, Drezda — lázas életének folytonosan változó színhelyei. Szállásai hotelszobák, front-bunker, illegális lakások. Családját több mint egy éve nem látta; időközben megszületett fiáról alig tudott valamit. Az akkori idők bolsevik vezetőinek életvitele szigorúan puritán volt. (Fizetése egyharmadát sem tette ki a fogolycserével Moszkvába került, de „pártonkívüli szakemberként” kezelt Ágoston Péter fizetésének). Magánélete nincsen. Estéit magyar emigránsok közt tölti, és amikor végre kap lakást, az valóságos átjáróház — szálloda, iroda, klub. Valójában a háború kitörése óta nem volt egyetlen

nyugodt pillanata, egyetlen hét, amikor istenigazában kikapcsolódhatott volna. Egészségi állapota megrendült, Ezért kísérli meg a szovjetkormány (maga Lenin jár közbe), hogy Kun Bélát családjával néhány hétre nyugodt körülmények közé, Svédországba küldje. A terv — a svéd kormány beleegyezése hiányában — megghiúsult. A pihenés elmaradt.

1922 elején új beosztást kap: kinevezik az OK(b)P urali területi bizottsága agit. prop. osztályának vezetőjévé.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a kinevezés *egyik* célja: eltávolítani őt a magyar ügyektől. Ez — nyilván így vélték az OK(b)P vezetői — hasznos lesz neki is, a KMP-nek is. A frakcióharcok elmérgesedett légkörében eredményes pártépítésről úgyse lehet szó; az csak otthon,

az emigrációtól függetlenül alakulhat ki. A kinevezés másik — nem kevésbé fontos — motívuma az a meggondolás volt, hogy Kunnak lehetőséget nyújtsanak a szovjetoroszországi viszonyok tényleges, alapos megismerésére. *Alulról*, egy „obkom” hétköznapijain keresztül nyilván teljesebb kép alakítható ki az új haza állapotairól, gondjairól és örömeiről, mint a Komintern szükségszerűen absztrakt világában. Az OK(b)P vezetői számoltak azzal, hogy Kunnak be kell rendezkednie a Szovjet-Oroszországban való huzamos tartózkodásra. Legyen hát teljes értékű vezető. Ehhez viszont nem elég a dicső múlt. Meg kell tanulnia hibátlanul oroszul (Moszkvában erre alig volt szüksége; a Komintern munkanyelve a német volt, ideje nagy részét

pedig magyarok közt töltötte), és meg kell ismerni az *átlagos* szovjet viszonyokat.

Az urali küldetés természetesen sok emberben keltette a „csendes száműzés”, a „kegyvesztettség” látszatát. Ez azonban megtévesztő. Hiszen Kun az Uralban betöltött, múltjához képest valóban alacsony funkciója mellett tagja maradt a Komintern Végrehajtó Bizottságának! Az Uralban töltött idő alatt — 1922 decemberében — korreferátumot tartott a Komintern IV. kongresszusán.

Kun az urali pártbizottság osztályvezetőjeként sokoldalú tevékenységet fejtett ki. Szervezte az éhező vidékek megsegítésére indított akciót; látogatta a járásokat, gyűlést tartott Permben, pártkonferenciát Tyumenyben; megindította

a munkásfiatalok szakérettségi tanfolyamát; felvette a kapcsolatot a helyi értelmiséggel, igyekezett megnyerni legjobbjait a szovjethatalom számára; állást foglalt személyi kérdésekben, cikkeket írt a megyei újságba.

1923 nyarán végre alkalma nyílt az oly rég esedékes pihenésre. A zseleznovodszki üdülőben együtt az egész család — a feleség, a két gyerek és a családhoz tartozó sógornő, Hánika. A hathetes pihenés után már nem ment vissza az Uralba. Ismét új beosztást kapott: az OK(b)P Központi Bizottságának képviselője lett a Komszomol Központi Bizottsága mellett. A cél ismét az, hogy vegyen aktív részt a szovjet párt életében, ismerje meg a pártmunka különböző területeit, és — nem utolsósor-

ban — legyen valamiféle státusa. Hiszen például a Komintern Végrehajtó Bizottságába is nehéz beválasztani őt a *magyar* párt nevében, amely ebben az időben az újjászervezés stádiumában van. Kell valami háttér ahhoz is, hogy valaki a Komintern vezetői között legyen (Zinovjev is, a Komintern elnöke, fenntartotta magának a leningrádi pártbizottság titkári funkcióját). A Komszomolnál betöltött funkcióval egyidőben 1924 júliusától Kun vezeti a Komintern agit. prop. osztályát.

Időközben a magyar kommunista mozgalomban elcsitultak a frakcióharcok. A párt újjászervezésére tett erőfeszítések meghozták első gyümölcseiket. Az országban kiterjedt kommunista szervezkedés folyt. Hivatalosan azonban a

magyar párt nem létezett, a Kommunista Internacionálénak nem volt magyar szekciója.

Mind Kun, mind Landler — és híveik — egyetértettek abban, hogy ez a helyzet tarthatatlan, és közös levéllel fordultak a Kominternhez, segítséget kérve. A Komintern 1924 nyarán megtárgyalta a párt helyzetét és egy úgynevezett Organizációs Bizottságot nevezett ki annak élére. Tagjai Kun Béla, Landler Jenő és Alpári Gyula lettek.

1924. október 1-én Landler és Alpári arra kérték a Komintern Végrehajtó Bizottságát, engedélyezze, hogy Kun Béla Bécsbe utazzon, és ott közvetlenül vegyen részt a magyar párt vezetésében. A kérést teljesítették: 1924. október 29-én Kun Béla illegálisan Bécsbe érkezett.

BÉCS ÉS MOSZKVA KÖZÖTT

A bécsi út új periódus kezdetét jelentette. Négy éven át kettős életet élt: pár hónap Bécsben (vagy Berlinben), a magyar párt élén — közben Moszkva, ahol egyre nagyobb szerepet játszott a Kommunista Internacionálé vezetésében.

Bécsben a magyar mozgalom apró és nagy ügyei várták. Most nyílt először alkalma arra, hogy huzamosabban együtt dolgozzék Landler Jenővel. A közös munka, a közös aggodás a pártért egyszeriben közel hozta egymáshoz ezt a két, annyira különböző alkatú embert, akik korábban oly sok energiát fecséretek az egymás elleni harcra. Kun megértette, hogy Landlerben — a fennálló nézetel-

térések ellenére — kiváló harcostársat talál. Rájött, hogy az „Öreg” véleményei megalapozottak, ítéletei megbízhatóak; még tanácsért is érdemes hozzá fordulni. Belátta, hogy az sokkal jobban ismeri a magyarországi tényleges helyzetet, annak lehetőségeit, feltételeit, mint ő.

Bécsben (és Berlinben) ebben az időben gyakran érintkezett Révai Józseffel, Komor Imrével, Alpári Gyulával, Hirosik Jánossal, Rákosi Mátyással, Szántó Zoltánnal. Ebben az időben ismerte meg későbbi vejét, Hidas Antalt is. Új munkatársainak többsége a régi „Landler-frakció” tagjai közül került ki. Ez azonban ekkor már nem zavarta az együttműködést. Élete ezekben az években azoknak a harcoknak a története, melyeket a magyar párttörténet krónikájából

jól ismer az olvasó. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt létrehozása, az I. kongresszus, az azt követő pártépítőmunka, a Rákosi-lebukás, harc a letartóztatottak életének megmentéséért, közben az MSZMP legalitásának fenntartásáért — ezek töltik ki életének nagyobbik felét. Ami ezen kívül van — a Komintern agit. prop. osztályának vezetése, részvétel az itt — valamint az OK(b)P-ban — ebben az időben kiélesedő harcokban.

Kun erre az időre a nemzetközi kommunista mozgalom vezető propagandistáinak sorába emelkedett. Mint a Kommunista Internacionálé agit. prop. osztályának vezetője, hallatlanul széles területért volt felelős: az egész kommunista világsajtót, valamint az egyes pártok

pártoktatási, káderképző tevékenységét kísérte figyelemmel. Feladatai közé tartozott Lenin műveinek lefordíttatása a fontosabb világnyelvekre.

A húszas évek közepére a nemzetközi kommunista mozgalom fordulóponthoz érkezett. A forradalmi hullám elmúlt, és ennek a ténynek le kellett vonni konzekvenciáit.

A kapitalizmus stabilizációja, annak felismerése, hogy a szocializmust hosszú ideig egy országban kell építeni, éles vitákat váltott ki a Kominternben és az SZKP-ben. Trockij és hívei tagadták a szocializmus felépítésének lehetőségét egy országban. Trockijjal szemben Zinovjev, Sztálin, Buharin és Rikov képviselték a párt többségének álláspontját. Ennek lényege: az iparosítás és kollektivizálás

útján „bevehetetlen erőddé” tenni a Szovjetuniót és megteremteni az anyagi feltételeit annak, hogy a munkások és parasztok — ha nem is azonnal — élvezni tudják saját hatalmuk gyümölcseit.

Kun Bélának a vita ezen szakaszában nem volt nehéz eldöntenie, hová álljon. Ha más nem lett volna — Trockij és annak legközelebbi hívei iránti személyes ellenszenve, Zinovjevhez fűződő barátságá egymagában eldöntötte volna álláspontját. De ettől eltekintve: a szovjet-államot (amelyről a trockisták oly megvetéssel beszéltek) ő maga is „édes gyermekének” tekintette és — teljes joggal — öngyilkosságnak tartotta a trockista politikát.

Később azonban a vita elfajult, a frontok megváltoztak. Létrejött az „új”,

majd az „egyesült” ellenzék melyet nem kötött össze szilárd elvi alap, csupán a Sztálin személye iránti ellenszenv. Kun helyzete nehezzé vált. Érzelmei az ellenzékhez húztak — a politikai megfontolások viszont a Sztálin—Buharin által képviselt vonal mellé kötötték. Az ő számára is axiómává vált a meggyőződés, hogy a Szovjetunió léte — minden további forradalom záloga, kiindulópontja, előfeltétele; hogy tehát minden, ami a Szovjetuniót erősíti, a majdan mégis csak eljövendő világforradalmat erősíti és viszont: a szovjetállam, a párt egységének mindenfajta gyengítése — büntett az egész mozgalommal szemben.

Innen ered „pálfordulásnak” tűnő szembekerülése Zinovjevvel a Komintern V. kongresszusa után, csatlako-

zása a Sztálin nevével fémjelzett új vezetéshez. Keserves döntés volt ez számára. Annyira megviselte, hogy 1926 elején lépéseket tett, hogy kikerüljön a Komintern apparátusából és kizárólag a magyar párt szervezésével foglalkozzon. Nem politikai meggondolások miatt, hiszen az új vonallal egyetértett, annak konzekvenciáit vállalta. Az új vezetési stílussal szemben voltak fenntartásai. Sztálint nem tartotta eléggé tájékozottnak ahhoz, hogy a nemzetközi mozgalom ügyeibe megalapozottan beleszólhasson, amellettt tisztában volt diktatórikus, el-lentmondást nem tűrő módszereivel.

Ezért igyekszik minél többet Bécsben, a magyar párt vezetésében tevékenykedni. Mindkét keze tele van munkával. Pénzt kell szerezni az illegális mozgalomnak;

instrukciókkal kell ellátni a Pestről Bécsbe jövő pártmunkásokat; foglalkozni kell nyomda- és helyiségügyekkel; segíteni kell a lebukottakat; le kell leplezni a beférkőzött provokátorokat. És természetesen ki kell dolgozni a párt politikáját a folytonosan változó viszonyok között.

Ebben az időben végzi el elméleti fejlődésének egyik legnagyobb revízióját: eljut a földkérdésben korábban elfoglalt álláspontjának feladásához. *Tanuljunk a paraszttól!* című cikkében megállapítja: a Tanácsköztársaság súlyos hibákat követett el, amelyek a parasztok „elidegenítéséhez” vezettek. „Mindezeknek a hibáknak elméleti takarója az az alapjában téves (de az akkori időket tekintve érthető) felfogás volt, amely szerint a mező-

gazdaság fejlődése a szocializmus felé: mechanikus és egyenes vonalú folytatása a mezőgazdaság kapitalisztikus fejlődésének” — írja. A hibákból levonja a következtetést: az elkövetkező magyar forradalomnak földet kell osztania.

A húszas évek közepén megerősödtek a kommunista párt szakszervezeti pozíciói. A Bőrmunkás Szövetség legnagyobb csoportja, a több ezer tagot számláló cipész-szakosztály kommunista vezetés alá került. Reálisnak látszott az a lehetőség, hogy a forradalmi baloldal meghódítja a bányászszakszervezetet: a nógádi medencében a bányászok zöme a KMP mögött állt, és jól fejlődött a mozgalom Tatabányán is. Erős kommunista frakciók működtek az építők, famunkások, szabók szakszervezeteiben.

Kun Béla sokat foglalkozott a szakszervezetekben folyó pártmunka kérdéseivel. 1928 elején a KMP konferenciára hívta a kommunista bányászok vezetőit. A konferenciának olyan helyet kellett kiválasztani, ahová a küldöttek (többségükben nógrádiak) feltűnés nélkül eljuthatnak és eltávozásuk otthonról rövid ideig tart, nem feltűnő. Így esett a választás Losoncra. Kun Béla — Lukács Györggyel és Orosz Nándorral együtt — Losoncra ment, a magyar határ közvetlen közelébe. Találkozott a bányászokkal, meghallgatta beszámolóikat, előadást tartott részükre.

Az illegális munka fontos része a konspiráció, a párt elrejtése az üldözők elől. Kun nem tartozott a jó konspirátorok közé. Alkatilag sem volt erre haj-

lamos — szórakozott volt, gondolatai el-elkalandoztak —, de le is becsülte a lebukás veszélyét. Amellett a gyávaságnak a látszatát sem szerette.

1928. április 27-én a világlapok első oldalán hozták a szenzációs hírt: az osztrák rendőrség előző nap délután Bécsben letartóztatta Kun Bélát! A Mariahilfer Strasse egyik mellékutcájában, a Neubaugasse 5. számú házban, „Mayerhofer György drogéria-nagykereskedő” cégére alatt működött a KMP Külföldi Bizottságának irodája. Itt fogták el őt, valamint munkatársait: Breuer Ilonát, a KÜB gépirónőjét, Mayerhofer Györgyöt, az iroda bérlőjét, Székely Bélát, a Tanácsköztársaság volt népbiztosát, a KÜB tagját, végül Lippay Zoltánt, a Szovjetunióból magyar pártmunkára

vezényelt emigránst. Az irodában a rendőrség megtalálta a KMP KÜB levelezését a Kominternnel, valamint a hazai pártmunkásokkal. Az iratok tartalma felfedte a párt egész illegális tevékenységét; töméntelen adatot tartalmazott személyekről, illegális sejtekről, a pártvezetés személyi és politikai problémáiról.

Kun a letartóztatást a rá ilyen esetekben jellemző nyugalommal fogadta. A rendőrségi kihallgatás során minden felvilágosítást megtagadott (kezdetben nevét sem volt hajlandó elárulni). A későbbiekben is csupán azt ismerte el, hogy a KMP ügyeivel kapcsolatban tartózkodott Bécsben. Hangsúlyozta, hogy tevékenységének Ausztriához semmi köze nincs. (Ez egyébként az iratokból világosan kitűnt.)

A letartóztatás bonyolult helyzetbe hozta a Kommunisták Magyarországi Pártját. A legsúlyosabb problémát az iratok rendőrkézre kerülése okozta. Egy percre sem volt kétséges, hogy a Schober vezette osztrák politikai rendőrség (minden magyarellenessége dacára) azok tartalmát budapesti kollégái rendelkezésére bocsátja. (Schweinitzer már másnap személyesen utazott Bécsbe. A magyar rendőrség csaknem három évig hasznosította az így nyert adatokat.)

Ami a letartóztatottak sorsát, az őket (mindenekelőtt Kun Bélát) fenyegető veszélyt illeti, a helyzet nem volt egyértelmű. Első látásra nem fenyegetett komoly veszély. Az osztrák polgári demokrácia törvényei a kommunista szervezkedést nem tekintették bűncselekménynek.

Arról sem lehetett szó, hogy Kunt az osztrák belügyekbe való beavatkozással vádolják. A terhére róható cselekmény — hamis névhasználat, tiltott visszatérés Ausztriába — minimális büntetéssel járt, emiatt aggodalomra nem volt ok. Annak, hogy Kunt kiadják a magyar kormánynak, semmiféle jogi alapja nem volt.

Világos volt azonban, hogy Kun kiadatása (és ami ezzel egyértelmű: halálos ítélete) nem jogi, hanem politikai kérdés, jóval nagyobb horderejű annál, semhogy az osztrák ügyészség döntse el. A nemzetközi kommunista mozgalomnak meg kellett vívnia a maga harcát az antikomunizmus nemzetközi erőivel — és ennek a harcnak a kimenetele nem volt eleve garantált.

A Seipel kancellár vezette osztrák kor-

mány álláspontja kezdettől fogva az volt: jobb minél hamarabb, minél kevesebb komplikációval túl lenni ezen a kellemetlen ügyön. A félhivatalos *Neue Freie Presse* a letartóztatást követően így ír: „Minél hamarabb szabaduljunk meg tőle! ... Kun Bélát meg kell büntetni, amiért köztársaságunk törvényei ellen vétett. De mindenekelőtt: el vele innen!” Ebben az álláspontban egyszerre tükröződött a keresztényszocialisták kommunistaellenessége és törekvése, hogy ne húzzon ujjat a kiadatást ellenző szociáldemokratákkal. Mert a kormányon belül is voltak hívei a kiadatásnak: a Nagynémet Párt memorandumban követelte. A dolgot bonyolította, hogy a kérdésben közvetlenül illetékes tárca, az igazságügyi, éppen ennek a pártnak a kezében volt.

De nem az osztrák nagynémetek és nem a budapesti kormány óhaja jelentették a fő veszélyt Kun Béla számára, hanem az angol, francia, amerikai befolyásos antikommunista csoportok. Ezek sajtója — a *Temps*, a *Times*, a *New York Herald Tribune* — hóhérért kiáltott. A moszkvai osztrák követ, Hudaczek Moszkvába akkreditált angol és francia diplomatákra célozva, azt jelenti kormányának: értésére adták, hogy kormányuk nem venné rossz néven, ha Kunt kiadnák a magyaroknak.

Hogy ezek a törekvések nem jártak sikerrel, az több tényezőn múlt. Nagy szerepe volt benne a nemzetközi kommunista mozgalomnak, amely azonnal riadót fújt és mozgósította tömegeit Kun Béla védelmében. Ez azonban önmagában

kevés lett volna. Exponálták magukat a nemzetközi szociáldemokrácia vezetői is, abból a megfontolásból kiindulva, amely ebben az időben a szociáldemokrácia általánosan elfogadott álláspontja volt. „Mi elítéljük a kommunistákat, de ellene vagyunk annak, hogy bárkit bárminemű politikai tevékenység miatt üldözzenek” — ez volt a fő mondanivalója a Seipel kancellárhoz küldött táviratnak, amelyet a Szocialista Munkásinternacionálé vezetői — Philipp Snowden, Louis de Broncquere, Hermann Müller, Leon Blum, Paul Renaudel, Arthur Henderson írtak alá. Ez volt lényegében a nyugat-európai liberális és radikális körök álláspontja is.

A kiadatás elutasításában szerepet játszott a Horthy-rendszer népszerűt-

lensége a nyugat-európai és tengerentúli közvélemény szemében. A washingtoni osztrák követ így fogalmazza ezt meg: „Bár az Egyesült Államok lakossága a szovjetrendszer iránt nem táplál szimpátiát . . . a jelenlegi magyar rendszer sem számíthat arra, hogy a közvélemény elfogadja azokat a módszereket, amelyeket politikai ellenfeleivel szemben alkalmaz.”

Mindezek a tényezők együtt eredményezték azt, hogy a kiadatás kérdése lekerült a napirendről. Mint a budapesti osztrák követ írja, amikor a magyar kormány elküldte kiadatási kérelmét (benne a szokásos vádak: gyilkosság, pénzhamisítás stb.), maga is jól tudta, hogy azt nem veszik majd komolyan.

Mialatt neve a világlapok első oldalán szerepelt, sorsáról diplomaták, minisz-

terek, rendőrfőnökök és pártvezérek vitatkoztak és horthysta ügynökök surrantak börtöne felé, hogy megmérgezzék, Kun nyugodtan ült a bécsi Landesgericht cellájában — és dolgozott. A kényszerű tétlenség hónapjait arra használta fel, hogy hozzákezdjen régóta tervezett — és a gyakorlati munka „mindig sürgősebb” követelődző parancsára állandóan elhalasztott — munkája, a magyar forradalmak története megírásához. A munkát négy fejezetre tervezte, és a börtönben mintegy 400 oldal jegyzetet készített hozzá. Munkakörülményei nem voltak rosszak, a bánásmód és az ellátás ellen sem volt panasza. Letartóztatásának kezdetétől érintkezésben volt ügyvédjével, dr. Valentin Rosenfelddel, a börtönben csehszlovák és osztrák kommunisták

(köztük régi barátja, Bettelheim Ernő) látogatták, levelezett, hozzájutott sajtóhoz és könyvekhez.

A tárgyalásra 1928. június 27-én került sor. Ekkorra már hivatalosan is bejelentették a kiadatás elutasítását, így közvetlen életveszély nem fenyegette. Az osztrák hatóságok számítottak esetleges magyar provokációra, ezért megtették az ilyenkor szokásos óvintézkedéseket. A vádirat „titkos szervezkedéssel”, hamis névhasználattal, tiltott visszatéréssel vádolta.

Kun Béla magatartását nem a vádhoz, nem a tárgyalóteremhez — a nemzetközi kommunista mozgalom normáihoz mérte. Ennek megfelelően nem védekezett, hanem támadott. A bírósággal szemben meglehetősen gúnyos hangot használt,

helyenként kifejezetten sértegette az ügyészt. Magára a vádra nem sok időt pazarolt: a „tiltott visszatérést” csakúgy, mint a hamis névhasználatot minden további nélkül elismerte, a „titkos szervezkedés” vádjának jogi megalapozatlanságát pedig nem volt nehéz kimutatnia. Energiáját a polgári demokrácia, azon belül pedig az osztrák szociáldemokrácia leleplezésére koncentrált.

A bíróság végül is összbüntetésül három hónapi szabadságvesztésre és Ausztriából való kiutasításra ítélte. Figyelembe véve a letartóztatás óta eltelt időt, ez azt jelentette, hogy a tárgyalás után még egy hónapot kell fogságban eltölteni. Vádlott társait (akik közül Breuer Ilona egy hónapot kapott) szabadon engedték.

A börtönben töltött júliust Kun részben megkezdett munkájának folytatására, részben a KMP és a Komintern ügyeinek szentelte. Utasításokat adott az *Új Március* következő számának összeállítására, terveket készített a Kommunista Internacionálé VI. kongresszusával kapcsolatban.

Börtönbüntetése 1928. július 27-én járt le. Az osztrák szervek gondosan konspirálva szervezték meg távozását Ausztriából. A „Herzen” szovjet tengerjáró hajó augusztus 1-én kötött ki vele a leningrádi kikötőben.

A KOMINTERN VEZÉRKARÁBAN

A Kommunista Internacionálé VI. kongresszusának augusztus másodiki plenáris ülésén az elnöklő Manuilszkij jelentette be: „Kun Béla elvtárs, a Végrehajtó Bizottság tagja, az osztályellenség börtönéből kiszabadulva, ismét körünkben van.” Viharos ováció köszöntötte, amikor a terembe lépett. Életének nagy pillanata volt ez: a fórum, amely számára a világ legfontosabb testülete volt, ezúttal egyhangú lelkesedéssel állt mellette.

A VI. kongresszus azonban nemcsak külsőségeivel vált emlékezetes eseménnyé életében. Ezzel a kongresszussal hosszú időre — mintegy hét évre — győzött az a kommunista mozgalomban kezdettől

jelenlevő, időről időre háttérbe szoruló politikai koncepció, amelyet az utókor a „szektás” jelzővel szokott jellemezni. Ez az álláspont az adott helyzet egy, a későbbiekben tévesnek bizonyult értékeléséből fakadt. A kommunista pártok — egyes, valóságos tények túlértékelése, a hibás általánosítások útján — lebecsülték a fasizmus térhódításának veszélyét; a proletariátus fő ellenségének a polgári demokráciát és annak fő társadalmi bázisát, a szociáldemokráciát tették. A szociáldemokrata vezérek áruló tettei miatti jogos felháborodást egyrészt kiterjesztették az arra érdemtelen, becsületes szociáldemokratákra is, másrészt ezt a problémát helyezték egész politikai koncepciójuk középpontjába.

A kongresszus — melyen Kun több-

ször felszólalt — látszólag igazolta őt, „rehabilitálta” korábbi tévedéseit. A részt vevő magyar delegáción belül éles vita támadt egyfelől Alpári Gyula, másfelől Kun Béla és a delegáció többsége között. A konfliktus nem volt újkeletű — Alpári már 1926 óta különvéleményt hangoztatott a párt politikájának alapvető problémáit illetően. Fellepett a magyarországi helyzet sematikus megítélése ellen. A Horthy-rendszert nem tekintette egyértelműen fasizmusnak. Azt követelte, hogy a párt differenciáltabban kezelje a magyar szociáldemokráciát. Az volt a véleménye, hogy a magyar fejlődésnek nem a proletárdiktatúra az egyedüli lehetséges perspektívája — lehetségesek átmeneti formák is. Ezt a platformot Kun oportunizmusnak bé-

lyegezte. Néhány hónappal később Lukács György dolgozta ki — azóta híressé vált — „Blum-téziseit”, amely az egész stratégiai koncepció felülvizsgálatának igényével lépett fel. Kun a téziseket „jobboldali elhajlásnak” minősítette, akárcsak Szántó Bélának ez időben kidolgozott, a szakszervezeti taktika módosítását sürgető nézeteit.

Bár a VI. kongresszus politikailag megerősítette Kun pozícióját, a kongresszus után született egy határozat, amely keserűséggel töltötte el. A Komintern Végrehajtó Bizottsága megtiltotta, hogy a jövőben elhagyja a Szovjetunió területét, külföldön forradalmi munkát végezzen. A bécsi ügy után a határozat várható volt, és jogosultsága iránt ma sem lehet kétség. Mégsem volt könnyű

elfogadnia. Hiszen ez azt jelentette, hogy — bármennyire igyekszik is ellensúlyozni — előbb-utóbb elkerülhetetlenül eltávolodik a magyar pártmunkától, amelyet élete alapvető céljának és értelmének tartott. A Bécsben székelő Külföldi Bizottsággal — melynek vezetői ebben az időben Lukács György, Révai József, Müller Ernő, Orosz Nándor voltak — élénk levelezést folytatott. Minden fontos kérdésben véleményt nyilvánított, és igyekezett minél több forrásból információkat szerezni. Ha egy-egy magyar kommunista, a börtönből kiszabadulva, a Vörös Segély révén Moszkvába került, Kun — minden egyéb munkáját félretéve — fogadta. Érdeklődése kiterjedt a magyarországi hétköznapiak legapróbb részletkérdéseire is.

Közben egyre nagyobb szerepet játszott a Komintern vezetésében. 1929 júliusában, a Végrehajtó Bizottság tizedik plenáris ülésén, ő az egyik napirendi pont előadója. Előadását a „szociálfasizmus” kérdésének szentelte. Azt fejtette, hogy nincs minőségi különbség a polgári demokrácia és fasizmus között. Megkockáztatta azt az állítást, hogy a szociáldemokrácia megszűnt reformista lenni: a kapitalizmus nyílt ügynökségévé vált. Kifejtette, hogy a fő csapást a baloldali szociáldemokráciára kell mérni, mivel az jelentős munkástömegeket tud még maga mögött.

Felszólalása élénk visszhangot keltett. Manuilszkij, aki ekkor gyakorlatilag a Komintern „első embere” volt, tetszését fejezte ki. Az olasz Garlandi viszont

vitába szállt vele, kijelentvén, hogy fasizmus és polgári demokrácia között jelentős különbség van.

Időközben Magyarországon — az állandó lebukások ellenére — a párt-szervezetek megerősödtek. Kiépült az a szervezeti keret, amely egészen 1936-ig biztosítani tudta az illegális pártmunka folyamatosságát. A legfontosabb helyeken (Angyalföld, Kispest, Újpest, Salgótarján, Szolnok, Győr, Szeged) tartós, a tömegekkel kapcsolatban álló illegális szervezetek működtek.

Az a vezető gárda, amely 1919–20-ban elkezdte a párt újjászervezését, lassan „elfogyott”. Tagjai részben felszívódtak az emigrációban, más munkaterületekre kerültek, részben lebuktak, részben eltávolodtak a mozgalomtól. Helyüket az

új, fiatal kommunisták nemzedéke foglalta el: 24—30 éves munkások, akik a Tanácsköztársaság idején nem játszottak jelentős szerepet, kommunista iskolájukat a szakszervezetekben, a KIMSZ-ben járták ki. Ez a gárda (amelynek jelentősebb képviselői: Szerényi Sándor, Bergmann József, Rostás István, Kiss Hugó, Boér Ferenc, Pothornyik József, Sebes Pál) vette át a párt itthoni vezetését 1929 második felében. Rájuk hárult az esedékes II. kongresszus előkészítése is.

Az új vezetés és Kun Béla között kezdettől fogva feszült viszony alakult ki, előítéletekkel, gyanakvással teli atmoszférában kezdték együttműködésüket. Az „itthoniak” nehezen viselték el ellentmondást nem tűrő, diktatórikus stílusát. Úgy vélték (és ebben időnként igazuk

volt), hogy Kun a hazai viszonyok felületes ismeretében alakítja ki álláspontját. Kun viszont alig tudta titkolni lenézését új partnereivel szemben — hozzá képest — alacsony ideológiai színvonaluk miatt. Amellett nem tudta elhessegetni magától azt a gondolatot, hogy az új Központi Bizottságban helyet foglal a Horthy-rendőrség besúgója (amiben, mint később kiderült, nem tévedett).

Ilyen légkörben ült össze a Moszkva melletti Aprélevkában a párt II. kongresszusa, melynek fő referátumát Kun Béla tartotta. Találó elemzések keverednek ebben sematikus közhelyekkel és szektás türelmetlenséggel. Helyesen elemzi például Magyarország külpolitikai helyzetét, a fasizmus tömegbázisának kérdését, a magyarországi uralkodó osztályok

belső ellentmondásait. Ugyanakkor arra a következtetésre jut, mely szerint „közelebb állunk a forradalomhoz, mint a világ bármely kommunista pártja”.

A kongresszus után a „hazaiak” kísérletet tettek arra, hogy Kunt teljesen kikapcsolják a vezetésből. Ez időben egybeesett a pártot mardosó, minden korábbinál súlyosabb konspirációs válsággal (a rendőrség egymásután hatszor tartóztatta le az otthoni titkárságot!). Érthető, hogy a Komintern összefüggést látott a lebukások, valamint a Kun elleni támadások között. Vizsgálat indult, amelynek eredményeként sikerült az igazi provokátort — Oancz Józsefet — is leleplezni és eltávolítani, ugyanakkor azonban több becsületes kommunistát gyanúba keverték és alaptalanul meghur-

coltak. Ezért kétségtelenül elsősorban Kun Bélát terheli a felelősség.

Az eltűntek helyére új emberek jöttek. 1931 elején került a KMP élére Huszti Ferenc. Huszti a Tanácsköztársaság idején vádbiztos volt Zala megyében. Később Szovjet-Oroszországba került, ahol különböző fontos párt és állami funkciókat töltött be és Kun bizalmát élvezte. Nem sokkal utána a Komintern a KMP rendelkezésére bocsátotta Kari-kás Frigyest, a munkásíró forradalmárt, Kun régi harcostársát. Poll Sándor, az MSZMP egyik vezetője, a párt egyik legképzettebb, legönfeláldozóbb harcosa, kiszabadult a börtönből és elfoglalta helyét a párt vezetői között. A Volga menti Német Autonóm Köztársaságból hazatért Magyarországra (immár má-

sodízben) a konspiráció mestere, Sallai Imre. Ők — és a hazai mozgalomból kikerült Fürst Sándor, Kilián György, Kiss Károly — álltak a párt élére 1931-ben.

Köztük és Kun között az együttműködés zavartalan volt. Huszti sűrűn fordult meg Moszkvában, és minden fontos kérdést megbeszért Kunnal, aki aktív részt vállalt a pártügyekből. Gyűjtést indított a Szovjetunióban élő magyarok között a KMP javára, ideológiai munkaközösséget alapított a magyar párt elméleti problémáinak feldolgozására.

Az ő segítségével vált a magyar szocialista kultúra egyik legfontosabb alkotóműhelyévé a Leontyev utcai Magyar Klub. Itt találkoztak olvasóikkal Illés Béla, Madarász Emil, Hidas Antal, Lengyel József, Kiss Lajos, Gergely

Sándor, Zalka Máté és a többiek. Kun Béla részt vett azokban a vitákban, amelyek a magyar proletárirodalom elvi alapjairól, Bartók és Kodály zenéjéről, a magyar avantgarderól folytak. Szívesen írt előszót magyar témájú szépirodalmi művekhez, egyengette megjelenésük útját.

A harmincas évek elején elmélyült elméleti tanulmányokat folytatott. Pótolta marxista műveltségének fogyatékokosságait és bizonyára mosolygó öngúnnyal emlékezett vissza 1921-re, amikor egy kérdőív naiv kérdésére hasonló naivitással válaszolta: „Az egész marxista irodalmat ismerem.” Elméleti érdeklődésének középpontjában változatlanul két téma állt: a szociáldemokrácia és a parasztkérdés. Ez utóbbiról a Komintern XI. plénümán nagy beszédet mondott. Ek-

koriban kezdi meg az első nagy, hat kötetre tervezett magyar nyelvű Lenin-válogatott előkészítését. Brosúrárt ír a spiclik és rendőrkémek elleni harcról, részt vesz a párt harci programjainak kidolgozásában.

A fasizmus előretörése, Hitler hatalomra jutása a nemzetközi kommunista mozgalmat korábbi politikájának ártértékelésére készítette. A Kominternben — egyelőre a kulisszák mögött — harc kezdődött azok közt, akik új módon keresték a megoldást és azok közt, akik mereven ragaszkodtak a VI. kongresszus vonalához. Kun ez utóbbiak közé tartozott. Eleinte élesen visszautasította az egységfront gondolatát. Óva intette a magyar párt vezetőit: ne csatlakozzanak azokhoz a kommunista pártokhoz (francia, cseh-

szlovák, angol), amelyek közvetlen tárgyalásokat javasoltak a Szocialista Munkásinternacionáléval a fasizmus ellen. Megmaradt az egységfront ellenzőjének Hitler hatalomra jutása után is. A Kommunista Internacionálé XIII. plénumán, 1933 decemberében tartott beszédében azt fejtegeti: ne bízzunk abban, hogy Hitler megsemmisíti a szociáldemokráciát — ez a feladat ránk, kommunistákra hárul. Hozzáteszi: ha a szociáldemokráciával alkotnánk egységfrontot, ez azt jelentené, hogy egységre lépünk a reakciós burzsoáziával, melynek a szociáldemokrácia fő képviselője.

Lehetetlen elhallgatni a kérdést: hogyan jutott el Kun Béla idáig? Hogyan nem vette észre ő, aki egy fasiszta rendszer politikai viszonyait immáron 14 éve

éber figyelemmel kísérte, hogy a fasizmus a munkásmozgalom *valamennyi* irányzata számára katasztrófa? Hogy a „minél rosszabb, annál jobb” formula — végletes leegyszerűsítés, amelyet a tapasztalat réges-rég megcáfolt? Hogy a kérdés Európában a harmincas évek közepén nem az, mennyire „steril” szovjethatalmat sikerül teremteni, hanem az: sikerül-e megállítani a fasizmust, megakadályozni a háborút?

E tragikus tévedés fő oka az lehet, hogy Kun Béla ekkor már hosszú ideje nem a tényleges munkásmozgalomban, hanem annak absztrakciójában élt, a tézisek és határozatok öntörvényű világában, ahol az élet sokszínű forgataga elkerülhetetlenül néhány séma szürke kalodájába szorul (és ahol a sémákból

kilógó jelenségek is hamarosan megkapják a maguk sémáit). Önhibáján kívül, különösen 1928 után, egyre inkább elszakadt a tényleges harcoktól. A moszkvai Magyar Klub mesterséges, üvegházi élete éppúgy nem jelentett igazi tömegkapcsolatot, mint a Moszkvába vetődő, hazulról jött kommunistákkal folytatott, éjszakába nyúló beszélgetések. Az emigráns „sehova-tartozás” még súlyosbította ezt. A szovjet közvélemény előtt ő volt a „mi magyarunk”, és ebben az összefüggésben hol a „mienk” volt a hangsúlyos, hol a „magyar”. Az itthoniak szemében pedig ő volt a szigorú központi pártvonal, aki ugyan igyekszik megérteni a magyarországi helyzetet, de alapjában véve mégis csak külföldi.

Pedig Kun Béla valóban mindent

megtett, hogy lépést tartson a magyar valósággal. A magyarországi sajtónak nem volt nála szorgalmasabb olvasója. A *Magyar Szemlétől* a *Színházi Életig* mindent elolvasott. Az irodalmi és szellemi élet egyetlen rezdülése se kerülte el figyelmét. (Illyés Gyulát 1934-es találkozásukkor elkápráztatta szerkesztőségi kulisszáig terjedő tájékozottságával.) Felfigyelt a népi írókra, ismerte a József Attila-problémát, a freudizmus magyarországi elterjedése éppúgy érdekelte, mint Derkovits festészete.

Ám mindezek csak betűk voltak, betűk, melyek nem pótolhatták a közvetlen tapasztalás élményét. Pedig nem lehet azzal vádolni, hogy konzervatívvá vált, hogy észjárása már csak a régi formulák kitaposott útjain tudott haladni. 1934

szeptemberében azzal a javaslattal állt a Külföldi Bizottság elé, hogy a párt vegye fel követeléseit közé a demokratikus választójog jelszavát. A párt 1925-ben, az MSZMP követeléseit között már kitűzte ezt a jelszót. Később azonban elvetette és opportunizmusnak, szociáldemokrata elhajlásnak minősítette. Most viszont a fasizmus támadásának idején (melynek szerves része volt az Eckhardt-féle választójogi törvénytervezet) Kun aktuálisnak tartotta a demokratikus követelések előtérbe állítását. Úgy vélte: védeni kell a szabadságjogok legcsekélyebb maradványait is. Ez azt jelzi, hogy felfigyelt a nemzetközi erőviszonyokban végbement változásokra, megkezdte korábbi nézetei felülvizsgálatát.

De elkésett.

UTOLSÓ ÉVEK

1935 elején tapasztalnia kellett, hogy „valami nincs rendben” körülötte. Az előző évben még nem volt semmi baj. Mint a Komintern VB tagja, részt vett az SZKP XVII. kongresszusán, felszólalt és a kongresszussal kapcsolatban cikket írt a *Pravdá*ba. A Kominternben élénk tevékenységet fejtett ki: állást foglalt azokban a vitákban, amelyek a francia, osztrák, spanyol párt népfront-kezdemenyezései körül folytak.

1935-ben azonban egyre jobban háttérbe szorul. Már az ekkor Moszkvába érkező Sinkó Ervin is tapasztalja: Kun nem a régi hatalom többé. (Regényét, az *Optimistákat*, Kun ajánlása ellenére

nem adják ki.) Ez még bizonytalan, apró, sokféleképpen magyarázható jel.

Nem kellett soká várni a félreérthetetlenre sem.

A Huszti Ferenc vezetése alatt a Komintern VII. kongresszusára érkező magyar delegációt kínos meglepetésként érte a közlés: Kun Bélát nem jelölték a kongresszus elnökségébe. Távolmaradása az elnökségből nemcsak a magyarokat lepte meg — általános feltűnést keltett. A hivatalos magyarázat az volt, hogy az elnökségben a KMP-t megillető helyet olyan elvtársnak kell fenntartani, aki Magyarországról jött, nem az emigrációban, hanem a hazai mozgalomban dolgozik. Ezt az indokolást a magyar küldöttség — amely semmiképpen nem akart Kunnaí szembekerülni — vissza-

utasította. Nem kíván, úgymond különbséget tenni a pártnak Magyarországon és külföldön levő tagjai között. Állásfoglalását azonban a rendezőség nem akceptálta.

Kun, aki leginkább volt tisztában ennek a látszólag formai gesztusnak valóságos jelentőségével, azonnal kihallgatást kért Sztálintól. Sztálin — akihez korábban viszonylag könnyen bejutott — ezúttal nem kívánt találkozni vele. Kongresszusi felszólalását — amelyben, ha óvatosan fogalmazva is, érződik bizonyos fenntartás az új vonallal szemben — a hallgatóság meglehetősen hűvösen fogadta.

A kongresszus végén — szokás szerint — megválasztották a vezető szerveket. Kun Béla tagja lett ugyan a 47 tagú Végrehajtó Bizottságnak, de a tényleges vezető

testületbe, a 19 tagú VB Elnökségébe már nem került be.

Mi történt?

Leegyszerűsített válasz volna arra utalni, hogy a Szovjetunióban elkezdődött a „személyi kultusz” időszaka. Kun esetében nemcsak erről van szó, hanem több dolog szerencsétlen egybeeséséről is.

Voltak persze sorsának alakulásában olyan mozzanatok, amelyek azonosak a régi, lenini gárda vele azonos kvalitású tagjainak sorsával. Az ő múltját is elkezdtek az „utólagos párthűség” rosszindulatú szemüvegén vizsgálni; megnézték, mikor kivel szavazott együtt, milyen álláspontot képviselt ebben vagy abban a kérdésben. Nem volt nehéz kideríteni, hogy — bár soha nem volt trockista, sőt kifejezetten ellenséges viszonyban volt

Trockijjal — egyszer-kétszer egyetértett vele. Még könnyebb volt az akkor már börtönben levő Zinovjevre és Kámenyevre vonatkozó adatokat találni életrajzában. Szemére lehetett vetni, hogy kiállt közeli barátja és munkatársa, a pártból ekkor már zinovjevista nézetei miatt kizárt Magyar Lajos mellett.

Mindezek a tények azokban az időkben már elegendők voltak egy kizárási határozathoz. A történész mégsem nyugodhat bele abba, hogy csupán ezzel magyarázza Kun sorsának későbbi alakulását. A húszas években senki nem gondolhatott arra, hogy állásfoglalásait a harmincas évek végének előre nem látható mércéjéhez igazítsa.

Ahhoz, hogy az ilyen tényeket tendenciózus csokorba kössék, kellett valami-

lyen különös ok. Rendszerint nem a múlt volt a lényeg, hanem a jelen, az adott politikához (vagy annak valamely részintézkedéséhez) való viszony. Kun Bélának Sztálin iránti lojalitása vitán felül állt: a húszas évek közepétől egyértelműen melléállt. Nem volt a magyar pártban senki, aki nálánál féltékenyebben örködött volna Sztálin mítoszának sértetlenségén. Ezen a ponton támadhatatlan volt.

A „különös ok” az adott esetben — a Kommunista Internacionálé fordulata, a népfrontpolitika felülkerekedése. Nemcsak arról volt szó, hogy Kun e politika leghevesebb ellenzői közé tartozott, és nehéz volt elképzelni, hogy álláspontja a kongresszus hatására alapvetően megváltozott volna. (A kongresszus alatti ma-

gatartása ennek éppen ellenkezőjét sugallta.) Ennél is fontosabb volt, hogy nemzetközileg a régi vonal legexponáltabb képviselőjének számított. Mint a „szociálfasizmus” jelszavának fő teoretikusa és propagandistája, éppen azok szemében volt vörös posztó, akikkel most a kommunisták szövetséget kerestek. Kun Béla már pusztán nevével is súlyos ballasztként nehezedett volna a népfrontpolitikára, még akkor is, ha maradéktalanul elfogadja azt. De, mint tudjuk, ezt nem tette.

Visszavonulása, politikai pályájának kettétörése nem egyszerre következett be. A kongresszus 1935-ben még beválasztja őt a Végrehajtó Bizottságba. Néhány hónappal később a Komintern titkárság megtárgyalja a KMP helyzetét és Kun viszonyát a népfrontpolitikához.

A tárgyalás hangja meglehetősen éles. De még nyitva marad egy kapu. A titkárság határozata kimondja: tettekkel kell kijavítani hibáit.

Ennek szellemében születik meg utolsó nagyobb lélegzetű írása a KMP részére, a *Beszélgetés szociáldemokrata munkásokkal*. A brosúra a népfrontpolitika magyarországi alkalmazásának kitűnő terméke. Ha célját nem is érte el — a magyar szociáldemokrata vezérkar semmiképp nem állt volna szóba Kun Bélával — azt mindenesetre bebizonyította, hogy ekkorra megértette a népfrontpolitikát.

De ez már nem segített.

1936 januárjában a Komintern határozatot hozott a KMP helyzetéről. A határozat élesen elmarasztalja a párt

vezetőit — mindenekelőtt Kunt és Husztit — amiatt, hogy „szabotálják” a kongresszus irányvonalának érvényesülését a magyar pártban.

A határozathozatallal szinte egyidőben a magyar pártot újabb veszteség érte: a rendőrség lecsapott az otthoni vezetőkre, letartóztatta Kiss Zsigmondot, Weil Emilt és társaikat. Ez a letartóztatás épp olyan váratlan és kiszámíthatatlan volt, mint a korábbi hasonló lebukások, amiket általában úgy könyveltek el, mint az illegalitás szükségszerű velejáróit. Most azonban „nagy ügy” lett belőle. A Komintern legfelsőbb szintjén foglalkoztak vele (korábban még a Sallai-ügy sem jutott el idáig) és apropóként szolgált ahhoz, hogy a VB újra napirendre tűzze a „magyar kérdést”.

1936. május 7—8-án tárgyalta a Komintern Végrehajtó Bizottsága a magyar párt helyzetét. A határozat kemény szavakkal bélyegzi meg a KMP vezetőit: „szektás ellenállással” vádolja őket a VII. kongresszus vonalával szemben, azt állítja, hogy „hamis jelentésekkel félrevezették” a Kominternt. Felelőssé teszi őket a konspirációs válságért, elvtelen csoportszellemet, könnyelmű káderpolitikát vet szemükre. Végül kimondja, hogy a kialakult helyzetért felelős vezetőket a Komintern Nemzetközi Ellenőrző Bizottsága elé kell állítani.

Ez azonban még nem volt az utolsó szó Kun Béla ügyében. A határozat ugyan élesen elítélte és a magyar párt vezetéséből leváltotta, de egyúttal kimondta, hogy ő mint a Komintern VB tagja,

köteles segíteni a magyar párt új vezetését.

A határozat után kihallgatást kért Sztálintól. Sztálin Molotov és Kaganovics társaságában fogadta. A légkör a körülményekhez képest barátságos volt. Kun arra kérte Sztálint, mentse fel a Kominterben viselt funkciója alól, küldje gyakorlati munkára a szovjet élet valamilyen területén. Sztálin azt javasolta, maradjon inkább a Kominternben és foglalkozzon elméleti kérdésekkel. Kun azzal tért ki, hogy nem tud kijönni Manuilszkijjel, akivel hosszú ideje kölcsönösen rossz viszonyban voltak. A beszélgetés végén azzal váltak el, hogy Jezsov (akkor az SZKP káderosztályának vezetője) gondoskodik majd megfelelő beosztásról Kun Béla számára.

A várakozás idegörlő hónapjai következtek. Formálisan még a Komintern Végrehajtó Bizottságának tagja volt, senki nem váltotta őt le, de gyakorlati feladatot nem adtak neki. 1936 őszén végre új állást kapott: a „Szocekgiz” könyvkiadó igazgatójának nevezték ki. Kvalitásaihoz és előző funkcióihoz képest nagy zuhanás volt ez. De az akkori idők viszonyai között viszonylag nyugodt helynek látszott: olyannak, ahol lehet valami hasznosat tenni. Talán, hogy idegeit nyugtassa, közben irodalmi tanulmányokat folytatott: Petőfiről készült nagyobb lélegzetű munkát írni. De nem tudott megnyugodni. Felesége leírja, hogy sokszor órákig ült otthon szótlanul, maga elé nézve, teljes lehangoltságba süppedve.

Nem ok nélkül.

1937. június 29-ének éjjelén letartóztatták. Családjától azzal búcsúzott: ne aggódjanak, félreértés történt.

Családja, elvtársai, a külvilág többé nem hallottak róla.

További sorsáról számtalan verzió forog közszájon. A harmincas évek végén a polgári és szociáldemokrata lapok szinte hetente szállítottak olvasóiknak valamilyen „Kun-sztorit”. Hasonló forrásértékű közlésekkel szolgálnak egyes volt szovjet állampolgárok vagy a kommunista mozgalom renegátjainak nyugaton megjelent emlékiratai. Nem fogadhatók el kritika nélkül a személyes értesülésekből származó, ellenőrizhetetlen hírek sem.

Kun Béla halálának körülményeit

jelenleg nem ismerjük: felderítésük a jövő feladata. Mindössze annyit tudunk, hogy 1939. november 30-án érte a halál.

*

Nevét hosszú éveken át a hallgatás homálya fedte. A hamis vádak halála után is kísértettek. Csak a személyi kultusz nyomán keletkezett torzulások felszámolása tette lehetővé, hogy életművének igaz feltárása megkezdődhessék.

Életművének tartalma: a forradalom, a harc, a munkásosztály győzelméért. Az út amit bejárt, nem volt sima: sikerek és kudarcok, igazságok és tévedések, erények és hibák kísérik végig. Ember volt, aki hitt abban, hogy a világot meg kell — és meg lehet — változtatni.

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Kun Béla életének történeti ábrázolása egészen a legutóbbi évtizedig az antikommunizmus privilégiuma volt. 1919-től napjainkig több tucat könyv, pamflet, brosúra és megszámlálhatatlan újság- és folyóiratcikk látott róla napvilágot. Ez a hatalmas mennyiségű irodalom természetesen igen tarka képet mutat, mind politikai alapállását, mind a szerzők színvonalát, tudományos igényességét tekintve: az antikommunizmus valamennyi színárnyalatát megtaláljuk benne, a fasisztáktól a jobboldali szociáldemokratákon át a kommunista renegátokig. Herczeg Géza újságíró 1929-ben egy egész könyvre szóló hazugságot írt össze róla. Részletesen foglalkozik Kun Bélával *Mályusz Elemér*: Sturm auf Ungarn című, 1931-ben Münchenben megjelent könyve. *Göndör Ferenc*: Vallomások könyve. Wien 1922. *Garami Ernő*: Forrongó Magyarország című Leipzig—Wien 1922-ben megjelent műve is meg lehetős teret szentelnek tevékenységének. Kun alakja — első-

sorban az oroszországi polgárháború kapcsán — helyet kap az orosz emigráció által a húszas években megjelentetett művekben: *Miljukov*: Pamjátyi pogibsih Párizs 1924. *Arschinoff*: Geschichte der Machno-Bewegung Berlin é. n. A renegátok emlékiratai: *Ruth Fischer*, *Aarvo Tuominen*, *Renato Mieli* főleg Kunnak a Kominternben játszott szerepével foglalkoznak. Részletesen ír erről a kérdésről *Franz Borkenau* is, *Der europäische Kommunismus* című Bern 1952-ben megjelent könyvében. Az antikommunista irodalom legújabb termékei közül említést érdemel *Tőkés Rudolf* „amerikai” történésznek a Connecticut-i egyetem gondozásában 1967-ben megjelent Kun-könyve. Amellett természetesen valamennyi, az 1936–1937-es szovjetúnióbeli pereket tárgyaló szerző, így *T. Pirker*, *Z. Brzezinski*, *I. Deutscher*, *B. Lewitzky* foglalkoznak Kun Bélával.

Az első, hiteles Kun Béla portré 1962-ben jelent meg, felesége tollából. *Kun Béláné*: Kun Béla Bp. 1962. A könyv nagy érdeme, hogy először közöl teljes képet Kun életének 1928-ig tartó életútjáról. Kísérletet tesz arra, hogy bemutassa mind

az embert, mind a politikust; az első — érthetően — jobban sikerült, mint a második.

Az életrajzíró számára nagy segítség, hogy az életút egyes állomásainak bemutatásában kitűnő feldolgozásokra támaszkodhatik, amelyek Kun életének egy-egy szakaszát a korabeli politikai események összefüggésében vázolják fel. Ezek közül mind színvonalában, mind terjedelmében kiemelkedik *Hajdú Tibor* két műve: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom Bp. 1968. és a Magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969. E két mű jelentősége a Kun-életrajz szempontjából azért is döntő, mert Kun életének legfontosabb csomópontját ábrázolják. Az ifjúkor bemutatásához értékes adalékokkal járul *Dersi Tamás*: A publicista Kun Béla című Budapest 1969-ben megjelent könyve. Az oroszországi hadifogságról, a hadifogoly-mozgalomba való bekapcsolódásáról *Józsa Antal*: Háború, hadifogság, forradalom. Bp. 1970. a polgárháborúban való részvételről *Milei György—Józsa Antal*: A rendíthetetlen százezer. Bp. 1968. című könyvek szolgálnak támpontul. Ugyanehhez a

témához felbecsülhetetlen segítséget nyújt a Magyar internacionalisták az oroszországi polgárháborúban című dokumentumgyűjtemény. Az ausztriai tartózkodás körülményeire vonatkozóan rendkívül fontos adalékokat találunk *Gábor Sándorné: Ausztria és a Tanácsköztársaság*. c. könyvében (Bp. 1969). A húszas évek első felére vonatkozó tevékenységet *Szabó Ágnes* dolgozta fel: *A Kommunisták Magyarországi Pártja újjászervezése az ellenforradalom első éveiben*. Bp. 1968.

Az életrajzíró számára fontos források a — publikált vagy publikálatlan — visszaemlékezések vagy memoár-jellegű szépirodalmi művek. Ezek közül *Hidas Antal*, *Münnich Ferenc*, *Sík Endre*, *Vladimir Uraszov*, *Gárdos Mariska*, *Károlyi Mihály*, *Illyés Gyula*, *dr. Polacsek László*, *Jócsák Kálmán* írásai voltak különösen jelentősek.

Maga Kun Béla élete során számtalan cikket, tanulmányt írt — ezek bibliográfiai feldolgozása még ma sem tekinthető befejezettnek. (Legteljesebb feldolgozásuk *Valkó Ödönné* érdeme.) A nagyközönség számára két kiadvány hozzáférhető: Az egyik: *A Magyar Tanácsköztársaságról*

címmel 1958-ban, a másik: Válogatott írások és beszédek címmel 1966-ban Budapesten látott napvilágot.

A fentieken kívül támaszkodtunk a kommunista, szociáldemokrata és polgári sajtó korabeli jelentéseire, a Kommunista Internacionálé kongresszusainak és plénumainak jegyzőkönyveire, az MSZMP KB Párttörténeti Intézete, az SZKP KB mellett működő Marxizmus—Leninizmus Intézet, s végezetül a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv levéltári anyagaira.

TARTALOMJEGYZÉK

Az indulás	5
A tomszki tábortól a Dresden-szállóig	23
A tűz csiholója	47
Egy ország élén	68
Kényszerű pihenő	103
„Továris Béla Kun”	125
Bécs és Moszkva között	160
A Komintern vezérkarában	182
Utolsó évek	201
Irodalmi tájékoztató	215

A kiadásért felelős: az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Zrinszky Lászlóné

Műszaki szerkesztő: Fülöp Antal

AK 135 k 7477. Terjedelem: 3,5 A/5 ív

Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

